

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

ADAPTACE ŽADATELŮ O MEZINÁRODNÍ OCHRANU
V PŘIJÍMACÍM STŘEDISKU PRAHA – RUZYNĚ

Vedoucí práce: Ing. Dr. Alois Křišťan, Th.D.

Autor práce: Sebastian Štěrba

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: kombinovaná

Ročník: III.

2012

Bakalářská práce v nezkrácené podobě.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. března 2012

Děkuji vedoucímu práce Ing. Dr. Aloisi Kříšťanovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra	8
1.1 Organizační struktura SUZ.....	9
1.2 Azylová zařízení	10
1.2.1 Přijímací střediska.....	10
1.2.2 Pobytová střediska	12
2 PřS Praha – Ruzyně.....	13
2.1 Charakteristika střediska	13
2.2 Služby poskytované v PřS.....	15
2.2.1 Ubytování žadatelů.....	15
2.2.2 Stravování.....	16
2.2.3 Sociální služby	17
2.2.4 Volnočasové aktivity.....	17
2.3 Služby poskytované nevládními organizacemi	18
2.3.1 Arcidiecézní charita Praha.....	19
2.3.2 Organizace pro pomoc uprchlíkům.....	19
3 Řízení v PřS Praha – Ruzyně	20
4 Totální instituce	23
5 Metodologie a cíl výzkumu	26
5.1 Základní výzkumná otázka.....	26
5.1.1 Dílčí výzkumné otázky.....	27
5.2 Charakteristika výzkumného vzorku a realizace výzkumu	27
5.3 Analýza dat.....	29
6 Interpretace dat	30
6.1 Adaptace ve vztahu k prostředí	30
6.2 Adaptace ve vztahu k ubytovacímu řádu a k pravidlům v PřS.....	31
6.3 Adaptace a význam vztahů utvářených v PřS (vztahy s pracovníky).....	32
6.4 Význam vztahů utvářených v PřS (vztahy s ostatními žadateli)	34
6.5 Adaptace ve vztahu k řízení o MO	35
6.6 Adaptace a volný čas.....	36
6.7 Identifikace zvládací strategie	38

Závěr	40
Seznam použitých zdrojů.....	41
Seznam zkratk	43
Seznam příloh	44
Přílohy	45
ABSTRAKT	59
ABSTRACT.....	60

Úvod

Cizinci, kteří projeví v tranzitním prostoru mezinárodního letiště Praha – Ruzyně úmysl požádat v České republice o udělení mezinárodní ochrany, jsou ze zákona o azylu povinni setrvat v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně. Řada z nich pobývá v tomto zařízení po dobu čtyř měsíců. Život každého z nich se podrobuje specifickým podmínkám příjímacího střediska.

Cílem této práce je zjistit, jakým způsobem se adaptují žadatelé o udělení mezinárodní ochrany v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně. Výhodiskem práce je výzkumná zpráva pro Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky,¹ v níž Zdeněk Uherek připodobňuje pobytová střediska Správy uprchlických zařízení k totálním institucím. Problematika pobytových středisek koresponduje s cílem této práce z toho důvodu, že život ve střediscích tohoto typu se do značné míry shoduje s podmínkami v příjímacích střediscích. Termín „totální instituce“ definoval Erving Goffman a označuje jím ty organizace, které slouží současně jako bydliště i pracoviště a v nichž větší počet podobně situovaných jedinců odříznutých na delší dobu od vnější společnosti vede společně navenek uzavřený a formálně spravovaný způsob života.²

V souladu s uvedenou charakteristikou lze tvrdit, že Příjímací středisko Praha – Ruzyně je totální institucí. S ohledem na zmíněnou skutečnost a cíl této práce jsem formuloval dílčí výzkumné otázky, jež se vztahují k těmto sledovaným oblastem: specifické prostředí střediska, pravidla zařízení, vztahy mezi žadateli a vztahy žadatelů vůči personálu, omezená možnost trávení volného času a řízení o udělení mezinárodní ochrany. Cílem práce je pomocí kvalitativního výzkumu, na základě polostrukturovaných rozhovorů analyzovat způsoby adaptace, jimiž se žadatelé o mezinárodní ochranu přizpůsobují podmínkám příjímacího střediska. Data získaná analýzou se následně pokusím aplikovat na Goffmanovu typologii zvládacích strategií v totálních institucích.

Aby mohla být tato analýza uskutečněna, první část práce popisuje základní charakteristiku organizace, tedy Správu uprchlických zařízení Ministerstva vnitra a její strukturu. Dále pak je vymezen rozsah poskytovaných služeb a povinnosti žadatelů

¹ UHEREK, Z. *Integrace azylantů: Výzkumná zpráva pro Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.*

² GOFFMAN, E. *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, s. xiii.

o udělení mezinárodní ochrany v přijímacích střediscích. V další kapitole je naznačena problematika pobytových středisek ze shora uvedených důvodů. Bližší specifikaci Příjímacího střediska Praha – Ruzyně je pro účely této práce věnována samostatná kapitola. Informace týkající se řízení o udělení mezinárodní ochrany ve středisku na letišti jsou součástí této práce, jelikož průběh azylové procedury taktéž bezprostředně ovlivňuje proces adaptace žadatelů v zařízení. Teoretickou část práce uzavírám kapitolou totální instituce, ve které je možné nalézt hlavní způsoby adaptace, jež Goffman rozeznává.

Tímto postupem se mi snad podařilo čtenáře náležitě uvést do problematiky související s přijímáním žadatelů o udělení mezinárodní ochrany a dostatečně podrobně vykreslit obraz příjímacího střediska Praha – Ruzyně jako totální instituce. Analýza pak odhaluje konkrétní způsoby zvládnání náročné životní situace, kterou pobyt v zařízení bezpochyby je.

Hlavními prameny práce jsou veřejně dostupné materiály Správy uprchlických zařízení a zákon o azylu.³ Práce se dále opírá o Goffmanovu teorii totálních institucí, které prvně spojil s problematikou azylových zařízení Uherek.

³ Zákon č. 325/1999 Sb., zákon o azylu, ve znění pozdějších předpisů.

1 Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra

Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra (SUZ) byla zřízena na počátku roku 1996 jako rozpočtová organizace Ministerstva vnitra České republiky. Organizace vznikla rozdělením tehdejšího odboru pro uprchlíky proto, aby byl oddělen výkon státní správy v oblasti azylové politiky a správního řízení o udělení azylu od zabezpečování služeb žadatelům o udělení mezinárodní ochrany. V současné době jsou otázky týkající se azylu a migrace plně v kompetenci tří složek Ministerstva vnitra: Odboru azylové a migrační politiky (OAMP), jenž je útvarem ministerstva pro řízení organizační složky státu, tedy SUZ a Policie ČR. SUZ úzce spolupracuje s vládními a mezinárodními institucemi, samosprávou a s nevládními organizacemi.

V kompetenci SUZ je provoz azylových zařízení (přijímací, pobytová a integrační azylová střediska) a od 1. ledna 2006 má ve správě i zařízení pro zajištění cizinců. V těchto zařízeních poskytuje SUZ na základě zákonů č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR a zákona č. 325/1999 Sb. o azylu (dále jen zákon o azylu) zejména ubytovací, stravovací, sociální a další služby. V osmi krajích SUZ provozuje poradenská a informační centra na podporu integrace cizinců. Některé její činnosti jsou od roku 2006 spolufinancovány z prostředků Evropského uprchlického fondu, jsou to programy prevence, integrace, repatriací, vybavení středisek a některé služby klientům. Je rovněž zapojena do programu dobrovolných repatriací a do programu přesídlování. Významnou část prostředků na některé své činnosti čerpá z Evropského návratového fondu a Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.⁴

Vnitřní členění organizace umožňuje operativně reagovat na změny, ke kterým v oblasti migrace a azylové politiky dochází. Na změny v počtech žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, azylantů a cizinců, změny v sociální struktuře klientů i na specifické potřeby jednotlivců. Úkolem SUZ je zajistit klientům důstojné a v naší kulturní oblasti odpovídající životní podmínky, přičemž je v maximální možné míře zohledněna náboženská, etnická a kulturní odlišnost. Respekt zmíněných specifíků je na druhé straně ohraničen zásadou rovného přístupu v zacházení s klienty a nutností jednat v souladu se zákony České republiky.

⁴ Srov. Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra: *Struktura, charakteristika a základní pojmy* [online]. [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/6.html>>.

1.1 Organizační struktura SUZ

Organizační struktura je budována tak, aby tato instituce byla schopna flexibilně a operativně reagovat na změny ve vývoji migrace. Cílem je odpovídajícím způsobem poskytovat služby aktuálnímu počtu žadatelů o mezinárodní ochranu a azylantům. Dále pak cizincům, kteří pobývali na území České republiky nelegálně a jsou umístěni v zařízení pro zajištěné cizince a zároveň cizincům pocházejícím z nečlenských států Evropské unie s platným trvalým nebo dlouhodobým pobytem.

SUZ je organizačně zařazena v úseku náměstka ministra vnitra pro vnitřní bezpečnost, jemuž je odpovědný ředitel stojící v čele organizace. Celá instituce je členěna na jednotlivé odbory. Organizace sídlí v Praze, kde jsou zřízeny odbory práce s klienty, organizační odbor, odbor ekonomiky a provozu, odbor Centra na podporu integrace cizinců a svou činnost zde taktéž vykonává interní auditor, jenž zajišťuje výkon finanční kontroly a je přímo podřízen řediteli.

Jednotlivá azylová zařízení (přijímací a pobytová střediska) a zařízení pro zajištění cizinců jsou též samostatnými odbory. Přijímací střediska se nacházejí v areálu mezinárodního letiště Praha – Ruzyně a v Zastávce u Brna. V Kostelci nad Orlicí a Havířově jsou v provozu pobytová střediska. Integrovaná azylová střediska nalezneme v Jaroměři, Předlicích, Brně a v České Lípě, ale personálně i organizačně spadají pod vybraná pobytová střediska a zařízení pro zajištění cizinců. Zařízení pro zajištění cizinců (ZZC) byla zřízena v Bělé pod Bezdězem a v Poštorné. Vzhledem k tomu, že během roku 2011 došlo k výraznému snížení počtu zajištěných cizinců, je ZZC Poštorná v útlumové fázi. Jednotlivá zařízení se dále dělí na oddělení a skupiny. Centra na podporu integrace cizinců poskytují své služby v Ostravě, Pardubicích, Zlíně, Plzni, Liberci, Karlových Varech, Českých Budějovicích a Olomouci.

K 1. červnu 2011 byl celkový evidenční stav zaměstnanců SUZ 327. Schéma organizační struktury SUZ viz Příloha I.⁵

⁵ Srov. SUZ, *Struktura, charakteristika a základní pojmy* [online]. [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/6.html>>.

1.2 Azylová zařízení

Zákon o azylu definuje v § 79 explicitně tři typy azylových zařízení:

- Přijímací střediska
- Pobytová střediska
- Integrační azylová střediska

Ve skutečnosti však zákon o azylu zahrnuje ještě čtvrtý typ azylového zařízení, a to přijímací středisko na mezinárodním letišti. „Letištní přijímací středisko“ sice zákon o azylu jako zvláštní typ zařízení výslovně nevyčleňuje, nicméně v něm platí natolik specifická pravidla, že jej lze považovat za čtvrtý typ azylového zařízení lišícího se od „klasického“ přijímacího střediska.⁶

Všechny tři typy zařízení sice provozuje SUZ, ale v zákoně o azylu je pamatováno na možnost provozu pobytového a integračního střediska právnickou osobou v rozsahu pověření uděleného Ministerstvem vnitra a za úplatu.⁷ Prozatím není tato možnost např. ze strany nevládních organizací zabývajících se danou problematikou využita.

1.2.1 Přijímací střediska

Přijímací střediska v zásadě slouží k ubytování nově příchozích žadatelů o udělení mezinárodní ochrany (dále jen žadatel/é, popř. klient/i). Jedná se o uzavřené typy zařízení. Žadatelé je nemohou svévolně opouštět, a to až do doby ukončení základních vstupních procedur. Každý žadatel je povinen ze zákona absolvovat:

- identifikační úkony,
- zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany,
- vstupní pohovor a sociální šetření,
- předepsanou vstupní zdravotní prohlídku.⁸

⁶ Srov. KOSAŘ, D., MOLEK, P., HONUSKOVÁ, V. a kol. *Zákon o azylu: Komentář*, s. 476.

⁷ Srov. § 80 odst. 3 zákona o azylu.

⁸ Srov. SUZ: *Struktura, charakteristika a základní pojmy* [online]. [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/6.html>>.

Ve střediscích SUZ poskytuje žadatelům ubytování, stravu a základní hygienické prostředky, dále může poskytovat psychologické, sociální a jiné nezbytné služby a věci s ohledem na individuální potřeby žadatelů a podporu bezkonfliktního soužití v zařízení. Mezi služby poskytované žadatelům patří taktéž kapesné. Výše kapesného činí 30 Kč na den a termíny jeho výplaty jsou určeny příslušnou vyhláškou.⁹ Kapesné je poskytováno pouze za dobu přítomnosti žadatele ve středisku.¹⁰ Výjimku však tvoří Příjímácké středisko Praha – Ruzyně (PřS), kde kapesné poskytováno není.¹¹

Střediska jsou rozdělena na dvě zóny: standardní a chráněnou, která je určena zejména pro ubytování ohrožených skupin osob (nezletilých bez doprovodu, samostatných žen, rodin s malými dětmi, osob s handicapem). O rozmístění a ubytování na chráněné nebo standardní zóně rozhodují pracovníci SUZ. Volnočasové aktivity jsou realizovány jak pracovníky SUZ, tak pravidelně docházejícími pracovníky nevládních organizací. Bezplatné právní poradenství zajišťují taktéž nevládní organizace. Návštěvy žadatelů v středisku podléhají schvalovacímu procesu, jenž je plně v kompetenci vedoucího zařízení. Žadatelé se podílejí na úhradě nákladů za stravu a ubytování ve středisku. K této úhradě mohou být použity pouze ty finanční prostředky, které převyšují částku životního minima stanoveného zvláštním právním předpisem.¹² V zařízení je rovněž zakázáno přechovávat věci ohrožující život či zdraví osob nebo alkohol a jiné návykové látky anebo elektronické komunikační zařízení. Zákon o azylu v § 48 odst. a) ukládá žadatelům povinnost dodržovat ubytovací řád azylového zařízení.¹³ Porušování ubytovacího řádu může být kvalifikováno jako přestupek, za který lze uložit sankci.

Po ukončení vstupních procedur jsou žadatelé transferováni do pobytových středisek (v případě, že nevyužijí práva na pobyt v soukromí), kde čekají na rozhodnutí OAMP o udělení či neudělení mezinárodní ochrany (MO). V případě udělení azylu již v přijímáckém středisku jsou žadatelé přesunuti rovnou do integračního střediska.

⁹ Vyhláška č. 376/2005 Sb., kterou se stanoví výše úhrady za stravu a ubytování poskytnuté v azylovém zařízení, výše kapesného a termíny jeho výplaty.

¹⁰ Srov. § 42a odst. 1 zákona o azylu.

¹¹ Srov. § 87a zákona o azylu.

¹² Srov. § 42 odst. 6 zákona o azylu.

¹³ Srov. § 48 odst. a) zákona o azylu.

1.2.2 Pobytová střediska

Problematika pobytových středisek (PoS) koresponduje s cílem této práce z následujících důvodů. Život ve střediscích tohoto typu se do značné míry shoduje s podmínkami v přijímacích střediscích. Adaptace žadatelů v PoS je popsána ve Výzkumné zprávě pro Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), lze ji tedy považovat za východisko této práce. Uherek v této zprávě připodobňuje PoS k zařízení, jež se přibližuje popisu totální instituce, jak ji formuloval Erving Goffman v své knize *Asylums*.¹⁴ Totální instituci Goffman definuje jako „*místo pobytu a práce, kde je větší počet podobně situovaných jedinců odříznutých na delší dobu od širší společnosti a vede společně navenek uzavřený a formálně spravovaný způsob života*“.¹⁵

PoS slouží k hromadnému ubytování žadatelů, kteří absolvovali stanovené vstupní procedury v přijímacím středisku, a to po dobu řízení ve věci jejich žádostí o udělení MO. V PoS jsou poskytovány obdobné služby jako v přijímacích střediscích. Na rozdíl od přijímacích středisek je však mohou žadatelé za stanovených podmínek i dlouhodobě opustit. Žadatelé mají v PoS právo na bezplatné ubytování.

V případě ubytování v soukromí si však vzniklé náklady hradí žadatelé z vlastních prostředků. Finanční příspěvek na ubytování mimo PoS lze přiznat jen po dobu tří měsíců. Vzhledem k časovému omezení poskytování příspěvku a nemožnosti legálně pracovat po dobu jednoho roku ode dne podání žádosti o udělení MO, využívají možnosti ubytování mimo PoS jen ti žadatelé, kteří disponují dostatečnými finančními prostředky (což je spíše výjimkou než pravidlem). Z výše uvedeného vyplývá, že je zvýhodňován spíše pobyt v azylových zařízeních oproti ubytování v soukromí. Tento systém lze označit jako „centralizovaný model zajištění ubytovacích služeb“.¹⁶

Porovnání obou modelů ubytování jde nad rámec této práce, ale nástin problematiky je zde uveden proto, aby byly patrné příčiny, jež vedou k volbě kolektivního typu ubytování.

¹⁴ Srov. UHEREK, Z. *Integrace azylantů*, s. 10.

¹⁵ GOFFMAN, E. *Asylums*, s. xiii.

¹⁶ Srov. KOSAŘ, D., MOLEK, P., HONUSKOVÁ, V. *Zákon o azylu*, s. 477.

2 PŘS Praha – Ruzyně

Rozsah poskytovaných služeb v přijímacích střediscích a povinnosti žadatelů vyplývající ze zákona o azylu jsou obecně vymezeny v kapitole 1.2.1 Příjímací střediska. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem se adaptují žadatelé o udělení MO v PŘS Praha - Ruzyně, proto považují za nutné detailněji popsat prostředí, jemuž se žadatelé přizpůsobují. Dále je nezbytné přiblížit život v zařízení a služby, které mohou žadatelé ve středisku využívat. Podrobnější charakteristice PŘS Praha - Ruzyně jsou věnovány následující tři podkapitoly.

2.1 Charakteristika střediska

PŘS je provozováno v pronajatých prostorech neveřejné části mezinárodního letiště Praha - Ruzyně. V současné době je místně příslušným hygienikem stanovená základní kapacita střediska 45 lůžek. Nynější středisko bylo otevřeno 16. ledna 2006, původně bylo zařízení situováno v jiných prostorech letiště a provoz byl zahájen již v únoru 2002.¹⁷

PŘS je rozděleno na místnosti pro ubytování a na společné prostory, částečně odděleny jsou dva pokoje sloužící jako chráněná zóna. V zařízení je volně přístupná společenská místnost vybavená televizí, projekčním plátnem, stoly, sedačkami, magnetickou tabulí, stolním fotbalem a stolem na ping-pong. Z důvodu omezených prostorových možností je tato místnost využívána také ke společnému stravování klientů. V prostorech pro klienty se nalézá multifunkční místnost, která je využívána jako výtvarná dílna s internetem. Internet klienti užívají dle harmonogramu, který si sestavují sami. Ve společných prostorech volně přístupných kromě doby nočního klidu jsou umístěny posilovací stroje. Středisko je vybaveno místnostmi, kde si klienti na požádání mohou vyprat a vysušit prádlo.¹⁸

Zákon o azylu zakazuje používání telekomunikačních zařízení v PŘS, ale žadatelům je umožněno pořídit si opis telefonních čísel z jejich mobilního telefonu a k dispozici je volně přístupný telefonní automat. Chodby, jídelna a multifunkční místnost jsou

¹⁷ Srov. SUZ: *Archiv – červen 2008* [online]. [cit. 24. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/praha.html#historie>>.

¹⁸ Srov. SUZ: *Standardy ubytování* [online]. [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/4.html>>.

osvětleny pouze umělým osvětlením. Přísun čerstvého vzduchu ve středisku zajišťuje vzduchotechnika s klimatizačními jednotkami, protože okna nelze otevírat.

V roce 2007 v souvislosti s novelou zákona o azylu popsal v časopise TÝDEN Mgr. Jaroslav Větrovský (právník z Organizace pro pomoc uprchlíkům) život v PřS následujícím způsobem:

*"Lidé tu čekají měsíce i s celými rodinami, žijí tu pod umělým světlem téměř dvacet čtyři hodin denně. Prostor je špatně větratelný. Na vycházky chodí do prostoru pět krát pět metrů obehnaného dva a půl metru vysokým plexisklem, se stropem z lamel, kam vzduch a hluk z letiště proudí zvláštními průduchy."*¹⁹

Pan Větrovský popisuje PřS celkem výstižně, nutno však podotknout, že rodiče nebo rodiny s nezletilými dětmi jsou dle zákona o azylu do pěti dnů ode dne, kdy učinili prohlášení o mezinárodní ochraně, transferováni do přijímacího střediska na území republiky, tedy do Zastávky u Brna.²⁰ Další nesrovnalostí je ta skutečnost, že venkovní prostor určený pro vycházky není pět krát pět metrů, ale zhruba jednou tak veliký (viz Příloha II. – Vycházkový prostor). Jedná se o volně přístupný prostor, který je využíván pro volnočasové aktivity. Zároveň je tento prostor vyhrazeným místem pro kouření. Pravdou však zůstává, že je v těsné blízkosti letištní plochy, tudíž je často zamořen spalinami leteckého benzínu a hluk při startu letadel je překážkou pro běžnou komunikaci. Již v roce 2002 při návštěvě ČR, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT), si delegace CPT povšimla absence možnosti vycházek.²¹ V té době se PřS nacházelo v jiných prostorech letiště, nicméně na popud delegace byla mimo areál střediska vybudována obdélníková travnatá plocha, oplocená ze všech stran, s lavičkou a přístřeškem. Tento prostor nebyl prakticky využíván a v minulém roce byla vypovězena smlouva o pronájmu ze strany SUZ. Důvody nevyužití této plochy mi nepřísluší hodnotit, domnívám se však, že by možnost trávení volného času v těchto prostorech žadatelé ocenili.

V průběhu let se podařilo zlidštit prostředí ve středisku například barevnou výmalbou společných prostor. Nákupem vybavení pro volnočasové aktivity se rozšiřují

¹⁹ HAMÁČKOVÁ, E. *Česko mění zákon o azylu. Právníci protestují* [online]. [cit. 23. ledna 2012] Dostupné na WWW: <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/cesko-meni-zakon-o-azyly-pravnici-protestuji_8200.html>.

²⁰ Srov. § 73 odst. 7 zákona o azylu.

²¹ Srov. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání *Zpráva pro vládu ČR 2002*, s. 18.

možnosti trávení volného času. Výtvarnými pracemi klientů se daří překrývat šed' střediska (viz Příloha II. – Společenská místnost).

Pro zajištění bezpečnosti klientů jsou společné prostory, chodby a vstup do chráněné zóny monitorovány kamerovým systémem. SUZ nemá zákonnou oporu pro instalaci prostředků audiovizuální techniky v azylových zařízeních (tak jako je tomu v ZZC).²² Používání kamerového systému v PřS však není považováno za právně problematické, neboť provozovatelem systému je Letiště Praha, a. s., které disponuje zákonnou registrací u Úřadu pro ochranu osobních údajů.²³

2.2 Služby poskytované v PřS

Žadatelům je poskytována základní péče (ubytování, strava, základní hygienické prostředky), jež má zabezpečit důstojné životní podmínky po dobu řízení o udělení MO. S ohledem na potřeby žadatelů může SUZ zajistit i další péči. Tato péče není dle zákona o azylu nárokovatelná, nicméně dle čl. 20 Směrnice Rady 2003/9/ES²⁴ mají členské státy EU zabezpečit obětem mučení a násilí nezbytnou léčbu poškození. Služby nad rámec základní péče jsou taktéž zajišťovány s ohledem na potřeby azylového zařízení jako celku.

2.2.1 Ubytování žadatelů

Z hlediska ubytování žadatelů je PřS rozdělena na místnosti pro ubytování a společné prostory, jež byly popsány v předchozí podkapitole. Při příchodu do PřS je žadateli přidělena místnost pro ubytování. Přidělený pokoj nesmí žadatel svévolně měnit.

Do místností určených pro ubytování mohou pracovníci SUZ vstupovat pouze s vědomím ubytovaného. Bez vědomí ubytovaného je vstup možný pouze v případě bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo majetku.²⁵

Manželé, příbuzní v pokolení přímém nebo jiné osoby blízké mají právo na společné ubytování, pokud s tím souhlasí. Pracovníci SUZ vychází při posuzování příbuzenských vazeb z informací OAMP. Za osoby blízké se považují osoby písemně prohlašující, že k sobě mají osobní vztah, a to ve společně podané žádosti vedoucím

²² Srov. § 132a zákona o pobytu cizinců.

²³ Srov. Veřejný ochránce práv: *Návštěvy cizineckých zařízení 2010* [online]. [cit. 3. února 2012] Dostupné na WWW: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/dokumenty/souhrnne-zpravy-z-navstev/>>.

²⁴ Srov. Směrnice rady 2003/9/ES, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl.

²⁵ Srov. § 83 odst. 5 zákona o azylu.

PřS o společném ubytování. Při ubytovávání se přihlíží k náboženským, etnickým či národnostním odlišnostem, a to s ohledem na kapacitní možnosti střediska.

Místnost pro ubytování žadatelů je vždy vybavena stolem a židlemi, jejichž počet odpovídá počtu ubytovaných žadatelů starších 6 let. Každému klientovi je poskytnuto lůžko a uzamykatelná skříňka na uložení osobních věcí,²⁶ které nejsou považovány za nebezpečné předměty ohrožující zdraví či život osob. Paradoxně jsou klientům jednorázové holicí břity či nůžky pouze zapůjčovány, ale příbory mají volně k dispozici po celou dobu pobytu. Pokud žadatel disponuje finanční částkou převyšující životní minimum, je povinen zaplatit za poskytnuté ubytování 130 Kč za každý kalendářní den.²⁷

2.2.2 Stravování

Stravování probíhá třikrát denně, v případě dětí do osmnácti let pětkrát denně. Klienti si mohou vybrat ze tří druhů jídel, vegetariánského, s vyloučením vepřového masa a bez omezení druhů masa. V PřS je v individuálních případech a na základě požadavku ošetřujícího lékaře žadatelům poskytována dietní strava, těhotným ženám a kojícím matkám je poskytován přídatek ke stravě.

Žadatelé jsou povinni stravu odebírat osobně na základě prokázání totožnosti identifikační kartou, kterou v PřS obdrželi. Stravu je zakázáno vynášet mimo prostory jídelny. Úhrada za poskytnutou stravu ve středisku činí 112 Kč na osobu za kalendářní den.²⁸

Podíváme-li se na každodenní život žadatelů ve středisku, je možné říci, že jediné co opravdu musí, je povinnost vyzvednout si jídlo ve stanovený čas. Zákon o azylu sice ukládá povinnost strpět sejmutí daktyloskopických otisků, podrobit se vstupní zdravotní prohlídce, absolvovat sociální pohovor a povinnost dostavit se včas k pohovoru, jenž souvisí s řízením o udělení MO,²⁹ ale tím je v průběhu jednoho týdne seznam činností vyčerpán. V případě, že žadatel nemá zájem o nabízené volnočasové aktivity, nemusí se jich samozřejmě účastnit. Kromě povinné výměny ložního prádla jednou za čtrnáct dní, jsou veškeré další aktivity v kompetenci žadatele.

²⁶ Srov. SUZ: *Standardy ubytování* [online]. [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/4.html>>.

²⁷ Srov. § 1 odst. 2 vyhlášky č. 376/2005 Sb.

²⁸ Srov. § 1 odst. 1 vyhlášky č. 376/2005 Sb.

²⁹ Srov. § 4c zákona o azylu.

2.2.3 Sociální služby

SUZ sice nespadá dle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. do kategorie poskytovatelů sociálních služeb, přesto prioritou zůstává poskytování co nejkvalitnějších služeb v souladu s etickými zásadami profesionálně vzdělaným a vyškoleným personálem. Práci sociálního pracovníka je obtížné vymezit. Nepracuje s úzce ohraničenou skupinou (např. dle věku, sociální diagnózy, zdravotního stavu apod.). Naopak setkává se s rozmanitými skupinami klientů: s nezletilými, s rodinami, se seniory, se zdravotně postiženými, s osobami se zvláštními potřebami, s osobami závislými na omamných a psychotropních látkách, s osobami s psychiatrickou diagnózou atd.³⁰

Sociální pracovník napomáhá žadatelům v procesu adaptace na nové životní podmínky. Jeho činnost na prvním místě směřuje k úplnému, otevřenému a průběžnému informování klientů, s cílem umožnit jim základní orientaci v prostředí střediska. Cílem sociální práce je příprava účastníků řízení o udělení MO na integraci nebo dobrovolnou repatriaci těch klientů, kteří se rozhodli pro dobrovolný návrat do země původu.

Ohroženým skupinám žadatelů poskytuje sociální pracovník specializovanou péči, s ohledem na konkrétní rizika a intenzitu. Dále pak zprostředkovává odborné služby a kontakty na další instituce. V případě potřeby je klientům nabídnuto psychologické poradenství, které je zajišťováno smluvním psychologem SUZ.³¹

2.2.4 Volnočasové aktivity

Veškeré volnočasové aktivity jsou dobrovolné. Vyplnění volného času hraje významnou úlohu v procesu adaptace. Možnosti trávení volného času jsou determinovány bezpečnostními opatřeními, která jsou mnohem přísnější než např. v Zastávce, což je dáno umístěním střediska v tranzitním prostoru mezinárodního letiště. Primárně je za nabídku volnočasových aktivit odpovědný sociální pracovník, ale běžně na této činnosti participují organizační pracovníci skupiny příjmu, kteří jsou ve středisku přítomni nepřetržitě. Nabídku volnočasových aktivit zajišťují jak pracovníci SUZ, tak nevládní organizace. Služby poskytované nevládními organizace jsou popsány v samostatném oddíle níže (viz kapitola 2.3).

³⁰ Srov. SUZ: *Poskytované služby* [online]. [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/2p.html>>.

³¹ Srov. Výroční zpráva SUZ 2006, s. 16.

Mezi volnočasové aktivity pořádané zaměstnanci PŘS patří výtvarné činnosti, komunikační malování (tvorba jednoho velkého společenského obrazu), modelování hrnčířskou hlinou. Výuka českého jazyka je zajišťována sociálním pracovníkem a probíhá paralelně s výukou anglického jazyka z toho důvodu, že o něj klienti sami projeví zájem, ale zároveň je nutným jazykem k dorozumění a ujasnění. Hra na hudební nástroje nabízí uvolnění a prostor pro spontaneitu. Sportovní hry (florbal, fotbal, basketbal) se odehrávají především ve vycházkovém prostoru. Turnajů ve stolním fotbale se účastní povětšinou všichni přítomní žadatelé ve středisku. Ping-pong je nejvyhledávanější aktivitou po celý rok. Posilování ve fitness koutku je preferováno spíše žadateli. Žadatelky dávají přednost rukodělným aktivitám jako je háčkování, pletení a navlékání korálků. Společenské hry (karty, monopoly, apod.) ideálním způsobem dotvářejí prostor pro interakci klientů, kteří mají ztížené podmínky jazykovou bariérou. Středisko je vybaveno sice omezeným výběrem knih, ale různorodost jazyků je celkem dostačující. Promítání filmů na plátně ve společenské místnosti je zároveň relaxační aktivitou, ale nově byly s důrazem na vzdělávací složku zařazeny i filmy historické a o přírodě. Internet je využíván zejména pro komunikaci, ale společné sledování zpráv a poslouchání hudby patří mezi každodenní rituály klientů.

Celkový výčet realizovaných volnočasových aktivit zde samozřejmě není uveden, ale záměrně není seznam činností strohý, protože smysluplné využití volného času je velmi důležitým činitelem v procesu adaptace.

2.3 Služby poskytované nevládními organizacemi

Pracovníci nevládních organizací mohou využít větší flexibility a otevřenosti. Podstatným přínosem je to, že klienti vstupují do kontaktu s někým „zvenčí“.³² Při zajišťování doplňkových služeb pro žadatele v PŘS spolupracuje SUZ na základě smluvního ujednání s Arcidiecézní charitou Praha, respektive se Střediskem Migrace. Dále pak pravidelně navštěvují středisko pracovníci Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU).

V souvislosti s financováním projektů nevládních organizací, vyjadřuje OPU určité obavy do budoucna. Všechny nevládní organizace pomáhající žadatelům o MO jsou totiž závislé na penězích z Evropského uprchlického fondu a Evropského fondu pro

³² Srov. GÜNTEROVÁ, T. Sociální práce s uprchlíky. In MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 338.

navrácení, přičemž oba spravuje a rozhoduje o nich OAMP. V návaznosti na klesající počty žadatelů o MO se snižují finanční prostředky od Evropské komise a v budoucnu se může stát, že Ministerstvo vnitra nebude schopno financovat právní pomoc poskytovanou nevládními organizacemi.³³

2.3.1 Arcidiecézní charita Praha

Středisko Migrace pro klienty realizuje volnočasové aktivity a při výjimečných příležitostech a významných svátcích plánuje speciální program, přizpůsobený kulturám a zvyklostem žadatelů. Mezi další poskytované služby patří informativní besedy o ČR, výuka českého jazyka, drobné nákupy potravin a hygienických potřeb, směna peněz. Aktuální poptávku klientů po potřebném oblečení bez problémů uspokojuje, jelikož disponuje humanitárním skladem šatstva. V rámci projektu „Komplexní podpora žadatelům o mezinárodní ochranu a azylantům se zaměřením na zranitelné skupiny“ poskytuje právní a sociální poradenství. Pracovníci Charity navštěvují PŘS minimálně jednou týdně.³⁴

2.3.2 Organizace pro pomoc uprchlíkům

Pracovníci OPU v rámci projektu UNHCR zaměřeného na monitoring azylových řízení v ČR, s prioritním zaměřením na monitoring řízení na vnější hranici Evropské unie, tedy v PŘS Praha – Ruzyně, provádí individuální rozhovory se žadateli a porovnávají průběh řízení s příslušnými vnitrostátními a evropskými právními normami. V letošním roce se projekt zaměřuje zejména na právní poradenství.³⁵ OPU navštěvuje středisko jednou týdně.

³³ Srov. OPU: *Detence žadatelů o azyl a migrantů v ČR a alternativy k detenci*, s. 40.

³⁴ Srov. Arcidiecézní charita Praha: *Spolupráce se SUZ* [online]. [cit. 4. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://praha.charita.cz/spoluprace-se-spravou-uprchlickych-zarizeni/>>.

³⁵ Srov. OPU: *Projekt - Monitoring - Praha Ruzyně* [online]. [cit. 5. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.opu.cz/cz/article/22>>.

3 Řízení v PŘS Praha – Ruzyně

Informace týkající se řízení o udělení MO v PŘS Praha – Ruzyně jsou podstatnou součástí této práce, jelikož průběh azylové procedury bezprostředně ovlivňuje proces adaptace žadatelů v PŘS. Pohovory s pracovníkem OAMP, jenž probíhají v PŘS, patří mezi nejdůležitější úkony azylové procedury. Informace získané během pohovorů jsou významnou součástí podkladů pro rozhodnutí o udělení MO, respektive určují délku pobytu v PŘS. Řízení o MO podrobně popisuje zákon o azylu, pro účely této práce jsou podstatná pouze specifika týkající se řízení o MO na mezinárodním letišti.

OAMP je odpovědným orgánem prvního stupně za správní řízení o udělení MO. Zahájení správního řízení je vázáno na písemně či ústně do protokolu učiněné prohlášení cizince, ze kterého je zřejmý úmysl požádat o udělení MO. Cizinec, který učinil tzv. prohlášení o MO v tranzitním prostoru letiště je policií dopraven do PŘS, kde následně podá žádost o udělení MO. Po podání žádosti absolvuje žadatel s pracovníkem OAMP obvykle jeden či více pohovorů. Během pohovorů má žadatel možnost blíže specifikovat důvody, které jej vedly k odchodu ze země původu a podání žádosti o MO.

Při přijetí do PŘS je cizinec poučen o skutečnosti, že podáním žádosti o udělení MO mu nevzniká právo na vstup na území ČR. Pokud trvá na podání žádosti je povinen, pokud OAMP nerozhodne jinak, po dobu řízení o jeho žádosti, nejdéle však po dobu 120 dnů ode dne učinění prohlášení o MO, setrvat v PŘS. Současně je poučen o právu podat žalobu proti rozhodnutí a nevpuštění na území.³⁶

Specifická úprava zákona o azylu dává správnímu orgánu, tedy OAMP možnost zbavit žadatele osobní svobody ihned na vstupu do PŘS. OAMP má povinnost do pěti dnů ode dne učinění prohlášení o MO cizincem rozhodnout, zda cizinci povolí vstup na území. Vstup na území nepovolí cizinci,

- a) u něhož nebyla spolehlivě zjištěna totožnost,
- b) který se prokazuje padělanými nebo pozměněnými doklady totožnosti, nebo
- c) u něhož se lze důvodně domnívat, že by mohl představovat nebezpečí pro bezpečnost státu, veřejné zdraví či veřejný pořádek.³⁷

³⁶ Srov. § 73 odst. 10 zákona o azylu.

³⁷ Srov. § 73 odst. 4 zákona o azylu.

OAMP musí povolit vstup na území cizinci, který učinil prohlášení o MO v tranzitním prostoru letiště, a dopravit jej do Zastávky, jedná-li se o nezletilou osobu bez doprovodu, o rodiče nebo rodinu s nezletilými či zletilými zdravotně postiženými dětmi nebo o cizince s vážným zdravotním postižením, o těhotnou ženu, o osobu, která byla mučena, znásilněna nebo podrobena jiným formám psychického, fyzického či sexuálního násilí.³⁸

V souvislosti s tímto ustanovením zákona OAMP čelí kritice ze strany OPU. V praxi totiž nelze spolehlivě identifikovat zranitelné skupiny osob a automaticky je povolen vstup na území pouze nezletilým dětem a jejich rodičům.³⁹

Povinností OAMP je vydat rozhodnutí o žádosti o udělení MO do čtyř týdnů ode dne učinění prohlášení o MO. Nerozhodne-li v uvedené lhůtě, umožní žadateli vstup na území bez rozhodnutí a dopraví jej do azylového zařízení na území.⁴⁰ V případě, že OAMP žádost zamítne, má žadatel právo podat žalobu proti rozhodnutí OAMP, ale je povinen i nadále setrvat v PŘS. V době nabytí právní moci rozhodnutí krajského soudu o žalobě proti rozhodnutí OAMP, jímž se

- a) MO neuděluje či ji udělit nelze,
 - b) žádost o udělení MO zamítá jako zjevně nedůvodná, nebo
 - c) řízení o udělení MO zastavuje,
- je povinen žadatel umístěný v PŘS do třiceti dnů vycestovat mimo území ČR.

Ustanovení § 32 odst. 5 o odkladném účinku při podání kasační stížnosti proti rozhodnutí krajského soudu totiž pro řízení v PŘS na mezinárodním letišti neplatí.⁴¹

V souvislosti s nově příchozími žadateli je potřeba zmínit odlišný způsob příchodu než jakým je příchod žadatele přímo ze země původu. Jedná se o žadatele, kteří jsou do ČR transferováni z členských států EU v souladu s tzv. Nařízením Dublin II.⁴² Podstatou nařízení je, aby žádost o MO byla projednána pouze ve státě, kterým žadatel

³⁸ Srov. § 73 odst. 7 zákona o azylu.

³⁹ Srov. OPU: *Detence žadatelů o azyl a migrantů v ČR a alternativy k detenci*, s. 14.

⁴⁰ Srov. § 73 odst. 4 zákona o azylu.

⁴¹ Srov. § 73 odst. 8 zákona o azylu.

⁴² Srov. Nařízení Rady (ES) č. 343/2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států.

na území EU vstoupil. Členský stát příslušný k posouzení žádosti o MO je za podmínek stanovených v Nařízení Dublin II povinen převzít žadatele o MO, jenž požádal o MO v jiném členském státě, a dokončit posouzení jeho žádosti o MO. Je potřeba si uvědomit, že toto nařízení platí i v opačném směru, a to ve smyslu odchodu žadatele z PřS do jiného členského státu EU, v případě, že ČR není kompetentní pro posouzení jeho žádosti o MO.

4 Totální instituce

Jak již bylo dříve naznačeno, tak jako PoS vykazují znaky totální instituce (viz kapitola 1.2.2), tak i PřS je možné takto definovat. Ve shodě s výzkumnou zprávou Uherka lze říci, že „*jediný jasně definovaný smysl pobytu v této totální instituci je čekání na klíčový okamžik, kdy se rozhodne o dalším osudu žadatele. Vzhledem k tomu, že další vývoj vlastního životního osudu je pro mnoho žadatelů o azyl nejistý, podvazuje to jejich vlastní aktivitu. Jediná činnost, která má zjevně smysl, je jíst spát a čekat.*“⁴³

(pozn. autor užívá termínu „žadatel o azyl“, jenž byl novelou zákona a azylu nahrazen termínem „žadatel o udělení mezinárodní ochrany“)⁴⁴

V podmínkách moderní společnosti mají lidé tendenci vykonávat každodenní činnosti jako je spánek, práce a volný čas (příp. stravování) na oddělených místech a obvykle jsou během dne v kontaktu s různými sociálními skupinami. PřS působí jako totální instituce tím, že jsou všechny tyto aktivity provozovány nejen v tomtéž prostoru, ale za přítomnosti stále stejných osob, přičemž na všechny tyto osoby se hledí v principu stejně. Většina aktivit podléhá závaznému rozpisu. PřS vykazuje znaky totální instituce také tím, že se zde téměř nic neprodukuje.⁴⁵

Goffman při popisu totálních institucí hovoří o jevu, jenž nazývá „interpersonal contamination“.⁴⁶ K „interpersonální kontaminaci“ v PřS dochází, jak v extrémní podobě, tak ale i v mírnější formě. Za extrémní podobu „interpersonální kontaminace“ lze považovat osobní prohlídku, kterou musí podstoupit každý nový žadatel při příchodu do PřS. Osobní prohlídku a prohlídku věcí žadatele provádí policie (osobní prohlídku vykonává osoba stejného pohlaví) na žádost SUZ a může být provedena i kdykoli v průběhu pobytu v PřS, je-li důvodné podezření, že žadatel skrývá elektronické komunikační zařízení, alkohol, atp.⁴⁷

⁴³ UHEREK, Z. *Integrace azylantů*, s. 11-12.

⁴⁴ Srov. Zákon č. 165/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 325/1999 Sb., (zákon o azylu).

⁴⁵ Srov. UHEREK, Z. *Integrace azylantů*, s. 10.

⁴⁶ Srov. GOFFMAN, E. *Asylums*, s. 28.

⁴⁷ Srov. § 45 zákona o azylu.

O mírnější formě „interpersonální kontaminace“ je možné hovořit ve spojitosti se sdílením společných prostor a vybavení PŘS. V souladu s Uherkem lze tvrdit, že „*téměř veškeré věci, které žadatele o azyl obklopují, jsou používány ještě někým jiným a po někom jiném. I on sám jako by se tak stával součástí instituce*“.⁴⁸ Jiným příkladem „interpersonální kontaminace“ je nežádoucí kontakt s ostatními v době provádění osobní hygieny, jelikož obyvatelé PŘS společně sdílejí sprchy a toalety.⁴⁹ Obecně lze říci, že žadatelé nejsou nikdy úplně sami, vždy jsou vystaveni pohledům druhých, anebo nemůžou tuto možnost zcela vyloučit. O potenciálním neustálém dohledu, jenž je taktéž znakem totální instituce, lze mluvit v souvislosti s instalovaným kamerovým systémem v PŘS (viz kapitola 2.1), což samo o sobě přispívá k pocitu absolutní kontroly bez prostoru svobody.

Z výše uvedeného vyplývá, že PŘS Praha – Ruzyně lze v mnohém považovat za totální instituci. S ohledem na zmíněnou skutečnost a cíl této práce se nabízí možnost, vztáhnout strategie adaptace definované Goffmanem na to, jakým způsobem se přizpůsobují podmínkám v PŘS žadatelé o udělení MO. Dříve než vymezíme hlavní způsoby adaptace, je nutné definovat samotný pojem strategie zvládnání. Pojem strategie zvládnání vyjadřuje snahu zvládnout těžkou situaci a řešit bezprostředně naléhavé problémy, které s sebou nese.

„Jádrem zvládnání je využití snah (jak intrapsychických tak typu určité aktivity) řídit (monitorovat, ovládnout, minimalizovat, zmenšovat, tolerovat) vnitřní či vnější požadavky, které těžce doléhají na člověka (a konflikty mezi nimi).“⁵⁰

⁴⁸ UHEREK, Z. *Integrace azylantů*, s. 12.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 13.

⁵⁰ KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, s. 70

Na existující podmínky totální instituce mohou žadatelé individuálně volit několik strategií adaptace.

„Goffman rozeznává následující hlavní způsoby adaptace:

- **Regrese.** *Spočívá ve stažení se do sebe, což je vnitřní, subjektivní formou útěku z nepříjemné reality. Tato strategie se vyznačuje minimální komunikací s druhými, je pokusem uchránit si svůj vnitřní svět jako realitu primárního významu a bagatelizovat realitu skutečnou.*
- **Rebelie.** *Znamená odmítnutí spolupráce s personálem, vzpouru proti zákonům a ignorování pravidel totální instituce. Bývá zpravidla první reakcí na nové poměry, často po prvních sankcích přechází ve formu regrese.*
- **Kolonizace.** *Chovanec se snaží zařídit si v podmínkách totální instituce relativně spokojenou existenci s maximem dosažitelných uspokojení. Z dosažitelných zdrojů a dosažitelnými prostředky pro sebe buduje co největší pohodlí. Každá snaha o humanizaci prostředí totálních institucí podporuje tento postoj.*
- **Konverze.** *Chovanec přejímá optiku personálu jak v pohledu na druhé, tak také sám na sebe. Spolupracuje iniciativně s personálem, třeba i na úkor svých kolegů.“⁵¹*

Goffman konstatuje, že popsané způsoby adaptace chovanci zpravidla kombinují takovým způsobem, aby z prostředí totální instituce vyšli co nejméně fyzicky a psychicky poškozeni. Tenzi mezi domovským světem a světem totální instituce mají napomoci zvládat všechny tyto strategie a jejich kombinace.⁵²

⁵¹ KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*, s. 133.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 134.

5 Metodologie a cíl výzkumu

Práce je zpracována za účelem zjištění, jakým způsobem se adaptují žadatelé o udělení MO v PřS Praha – Ruzyně. Pro takové zkoumání je vhodné využít metody kvalitativního výzkumu, jelikož nabízí možnost podrobného zkoumání, právě za účelem porozumění jednotlivcům v konkrétních situacích a prostředí.⁵³ Z metod kvalitativního výzkumu se ukázalo jako nejvhodnější realizovat výzkum prostřednictvím hloubkových polostrukturovaných rozhovorů.

Spektrum individuálních výpovědí klientů, by mohlo vést k lepšímu porozumění ze strany sociálních pracovníků, k pojmenování dějů, které se opakují navzdory kulturním odlišnostem a fluktuaci klientů v zákonem stanovených čtyřměsíčních cyklech. Přestože závěry učiněné na základě kvalitativního přístupu je problematické generalizovat, mohou však být důležitým příspěvkem k pochopení zkoumaného jevu.

Zatímco v teoretické části byla definována teoretická základna (charakteristika SUZ a PřS Praha – Ruzyně; řízení o udělení MO a Goffmanova typologie zvládacích strategií v totální instituci), v následující části práce jsou jednotlivé teoretické koncepty aplikovány za účelem odpovědět na hlavní výzkumnou otázku (viz kapitola 5.1).

V metodologické části nelze opomenout fakt, že uskutečněné rozhovory mohou být ovlivněny tím, že vystupují v roli výzkumníka a zároveň mohou být jako zaměstnanec SUZ žadateli formálně vnímán jako součást instituce. Této skutečnosti jsem si plně vědom.

5.1 Základní výzkumná otázka

*„Jakým způsobem se adaptují žadatelé o udělení mezinárodní ochrany
v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně.“*

⁵³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*, s. 52.

5.1.1 Dílčí výzkumné otázky

Každodenní život v PřS a volbu zvládací strategie může ovlivňovat zejména specifické prostředí střediska. Do každodenního života ve středisku se promítají také pravidla zařízení, tedy ubytovací řád PřS, vztahy mezi žadateli a vztahy žadatelů vůči personálu a v neposlední řadě je v popředí mého zájmu získat představu o dalším faktoru, který může vstupovat do procesu adaptace na náročnou životní situaci a tím je omezená možnost trávení volného času. Předpokládám, že důležitým činitelem mohou být jednotlivé úkony v průběhu řízení o udělení MO (pohovory s pracovníkem OAMP, rozhodnutí OAMP, jež určují délku pobytu v PřS). Dílčí výzkumné otázky formuluji ve vztahu k těmto oblastem a získaná data aplikuji na Goffmanovu typologii zvládacích strategií v totálních institucích. Vybrané oblasti korespondují se způsobem, jakým Goffman zkoumal totální instituce. Výjimku představuje pouze řízení o MO, které je zahrnuto z toho důvodu, že je určujícím faktorem samotného pobytu žadatelů v PřS.

- *Jak žadatelé popisují život ve středisku ve vztahu ke specifickým podmínkám v PřS?*
- *Jak žadatelé vnímají stanovená pravidla a jak ovlivňují jejich každodenní život ve středisku?*
- *Jak vztahy mezi žadateli působí na proces adaptace v PřS?*
- *Jak do procesu adaptace vstupují vztahy mezi žadateli a personálem?*
- *Jakou roli v procesu adaptace žadatelů zaujímá trávení volného času?*
- *Vstupují do procesu adaptace jednotlivé úkony v rámci azylové procedury?*
- *Je možné způsoby adaptace žadatelů popisovat v souladu s typologií Goffmana?*

5.2 Charakteristika výzkumného vzorku a realizace výzkumu

Výzkumný soubor byl determinován jazykovými možnostmi účastníků výzkumu, proto bylo použito metody účelového výběru.⁵⁴ Výzkumný soubor tvoří čtyři žadatelé o MO (muži), kteří pobývali v PřS Praha - Ruzyně po dobu čtyř měsíců. Původní záměr byl, uskutečnit pět rozhovorů, ale pátý respondent odmítl spolupráci. Domnívám se že,

⁵⁴ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 135.

reprezentativnost výzkumného vzorku je naplněna vzhledem ke skutečnosti, že počet žadatelů v PŘS poklesl v posledním roce na týdenní průměr pět až deset aktuálně ubytovaných osob.⁵⁵ Rozhovory byly uskutečněny v rozmezí tří měsíců, bezprostředně po odchodu žadatelů ze střediska. Rozhovory byly provedeny mimo zařízení záměrně, aby nedošlo k dalšímu nežádoucímu zkreslení dat. Mám tím na mysli obavy žadatelů z možných negativních důsledků v případě kritického zhodnocení pobytu. Přitom s cílem získat data v době, kdy pobyt v PŘS nebyl pro žadatele vzpomínkou, ale stále ještě doznívající realitou. Rozhovory byly realizovány ve dvou případech v angličtině. Další dva rozhovory byly za pomoci tlumočnice provedeny v ruském jazyce.

Před každým rozhovorem jsem informantovi vysvětlil, za jakým účelem s ním chci hovořit a informoval jsem jej o skutečnosti, že získané informace budou nahrávány a využity pouze pro zpracování bakalářské práce. Žadatelé byli ujištěni o anonymitě a důvěrnosti. Nikdo z oslovených žadatelů rozhovor neodmítl, ale v jednom případě mi nebylo dovoleno rozhovor nahrávat. Data byla zpracována na základě podrobných prepisů a v posledním zmiňovaném případě, z podrobných poznámek učiněných v průběhu rozhovoru. Každý rozhovor trval v průměru 45 minut. Pro zachování anonymity respondentů a dalších osob uvedených v rozhovorech jsou všechny údaje, které by mohly vést k identifikaci jednotlivců pozměněny. Respondenti jsou označeni písmeny A, B, C, D. Podklad pro rozhovor (viz Příloha III.) a ukázky z rozhovorů přeložené do češtiny (viz Příloha IV.) tvoří přílohu této práce. Originální nahrávky a kompletní prepisy rozhovorů jsou uloženy v archivu autora.

⁵⁵ Srov. OPU: *Detence žadatelů o azyl a migrantů v ČR a alternativy k detenci*, s. 44.

5.3 Analýza dat

Data pro analýzu byla upravena následujícím způsobem. Netextový materiál v podobě audiozáznamu byl přepsán a podroben systematické redukci dat. V případě rozhovoru, ze kterého nebyl audiozáznam pořízen, jsem vycházel ze svých podrobných poznámek. Následně jsem data roztřídil dle oblastí, kterým se chci v této práci primárně věnovat. Jsem si vědom faktu, že během analýzy může dojít k přehodnocení těchto kritérií a jejich doplnění.

Sledované oblasti:

- vliv specifického prostředí PŘS
- ubytovací řád a pravidla PŘS
- utváření vztahů ve středisku
- řízení o udělení MO
- volný čas
- identifikace zvládací strategie

Pro usnadnění analytické práce s daty jsem prvotně provedl redukci I. řádu, jelikož následná analýza není zaměřena na dílčí projevy mluveného slova (pauzy, různé zvuky, atd.), ale pouze na obsah sdělení. Následně bylo využito analytické metody otevřeného kódování s ohledem na stanovené výzkumné otázky. Takto vznikly jednotlivé segmenty a kategorie, které mohly být dále využity při interpretaci.⁵⁶ Tento způsob analýzy zároveň umožnil odhalit další kategorie, které se týkají zkoumaného jevu (adaptace žadatelů) a oblastí, které vstupují do procesu, ale nebyly primárně zahrnuty. Na základě této analýzy, jsem se následně pokusil o identifikaci způsobů adaptace na podkladě Goffmanovy typologie (viz kapitola 4).

Při analýze rozhovorů byly shodně identifikovány následující hlavní témata ve vztahu k definovaným výzkumným otázkám. Analýza zároveň ukázala, že život v PŘS žadatelé vnímají velmi individuálně.

⁵⁶ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 195–213.

6 Interpretace dat

6.1 Adaptace ve vztahu k prostředí

Rozhovor I.

Z rozhovoru I. vyplynulo, že s procesem adaptace v zařízení může úzce souviset předchozí zkušenost klienta a jeho pobyt v zařízení obdobného typu v jiné zemi EU (pozn. klient byl transferován do ČR v rámci Nařízení Dublin II. z jiného státu EU). Zkušenosti, které se týkají prostředí a zázemí v ubytovacím zařízení, žadatel popisuje ve vztahu k této zkušenosti v těchto základních kategoriích: **forma ubytování, kapacita zařízení, umístění klienta, strava, vybavení zařízení** a dále se objevuje další neméně podstatná kategorie, a to **volnost pohybu**. Klientova předchozí zkušenost ze zařízení v jiné zemi zřejmě zásadně ovlivnila jeho vnímání problému s omezením svobody pohybu v uzavřeném středisku (v zařízení mimo ČR například žadatelé ve večerních a nočních hodinách nemohou vycházet ze svých pokojů, zatímco v PŘS je dle jeho slov větší volnost). Respondent hodnotí zařízení mimo ČR jako vězení, o českém se takto nevyjadřuje. Prostor a atmosféru v zařízení považoval za rodinnou (více v kapitolách 5.3.3 a 5.3.4). Kriticky respondent ve vztahu k prostředí ohodnotil pouze špatný vzduch v zařízení (zápach benzínu), ale to chápe jako samozřejmost vzhledem k umístění PŘS na mezinárodním letišti.

Rozhovor II.

I při druhém rozhovoru dochází téměř okamžitě ke srovnávání zkušenosti pobytu v PŘS s pobytem v podobném zařízení v jiném státě EU. Respondent B problematiku prostředí sám nezmiňuje, na přímo položenou otázku, jak prostředí v zařízení vnímal, říká, že prostředí pro něj nebyl žádný problém, že si rychle zvykl. Kritizuje zařízení mimo ČR. Jako kuřák byl ubytován v kuřáckém oddělení, kde byl neustále cítit dým z cigaret. Opět se objevuje kategorie **volnost pohybu**, přestože považuje uzavřenost PŘS za velmi zatěžující, jeho zkušenost ze zařízení je popisována ve smyslu – tam to bylo vězení (zařízení v jiném státě EU), v PŘS byla větší volnost.

Rozhovor III.

Respondent C vnímá negativně tu skutečnost, že byl umístěn do uzavřeného střediska. Kategorii **volnost pohybu** klient hodnotí jako nepochopitelné omezení svobody, jelikož opustil svou zemi původu právě z důvodu věznění. Dále pak lze identifikovat kategorii **velikost střediska**, subjektivně prožívá pocit stísněnosti, což přispívá k jeho frustraci. Na druhé straně pozitivně hodnotí **čistotu** v PřS, která ho příjemně překvapila a lze ji zahrnout mezi základní kategorie vztahující se k popisu prostředí PřS. Poslední kategorií, ke které má potřebu se vztahovat, je **strava**. S ohledem na skutečnost, že byl povinen hradit náklady související s pobytem v PřS, pro něho byla kvalita poskytované stravy nejpalčivějším problémem. Přestože žadatel má předchozí zkušenost z jiného zařízení (případ Dublin) jako předcházející dva respondenti, porovnává pouze to, že se v PřS nenachází kuřárna uvnitř střediska, ale smí kouřit jen ve venkovním prostoru, což považuje za jistý nedostatek PřS.

Rozhovor IV.

Respondent C ve vztahu k prostředí jednoznačně identifikuje kategorii **volnost pohybu**. Umístění v uzavřeném středisku na tak dlouhou dobu chápe jako protiprávní. Nemožnost jít ven považuje za obrovské ponížení. Prostředí kde není čerstvý vzduch a přirozené denní světlo považuje za nehumánní. Kategorie **forma ubytování** se objevuje v souvislosti s negativním hodnocením ubytovacích podmínek.

6.2 Adaptace ve vztahu k ubytovacímu řádu a k pravidlům v PřS

Rozhovor I.

Respondent A i v souvislosti s tímto tématem opět porovnává svoji zkušenost s pobytem v podobném zařízení v jiné zemi EU. Objevují se dvě základní kategorie: **zákon** a **pravidla**. Zákon má znovu charakter pocíťovaného omezení na svobodě, které je v případě předchozího zařízení ještě posíleno tím, že v předchozím „*kempu*“ byl personál v policejní uniformě. Pravidla respondent zmiňuje pouze v souvislosti s dodržováním klidu a ticha. Zmiňuje také vědomí toho, že porušení pravidel je následováno okamžitou sankcí. Respondent vyjadřuje svoji ochotu respektovat veškerá nařízení, chápe, že je to nutnost a svá vyjádření shrnuje sdělením, že si je vědom faktu, že „*není na hotelu*“. Ve srovnání s jeho předchozí zkušeností, hodnotí respondent PřS jako to „*lepší, normálnější*“.

Rozhovor II.

V rozhovoru II. zkušenost s pravidly opět podléhá srovnávacímu procesu. Kategorie **pravidla** reprezentují ta, která bylo nutné dodržovat v zařízení mimo ČR. Řád PŘS jakoby vůbec nevnímá, protože v zařízení „venku“ žadatelům nařizovali i to, v kolik má jít spát a kdy se může jít osprchovat. Takto striktní řád v PŘS nebyl. Nedělalo mu tedy problém se přizpůsobit.

Rozhovor III.

Respondent C tak jako předchozí dva respondenti srovnává pobyt v PŘS se zařízením jiného státu EU. Z rozhovoru vyplynulo, že si je pochopitelně vědom toho, že v PŘS existuje ubytovací řád, který by měl dodržovat, ale díky předchozí zkušenosti jej vnímá spíše jako doporučení, jak by se měl chovat. Kategorie **pravidla**, je identifikovatelná v jeho vyjádřeních ve smyslu, nikdo tě tam do ničeho nenutí, nemusíš vstávat, když nechceš, kromě povinného interview OAMP, nic nemusíš. Pravidla PŘS nebere jako striktní nařízení, nemá povědomí o sankcích v PŘS, což je do jisté míry ovlivněno zkušeností ze zařízení z jiného státu EU, kde v případě neplnění povinností byl umístěn na samotku. V PŘS dle jeho slov nic takového neplatí.

Rozhovor IV.

Klient pravidla v zařízení vnímal jako nutnost. Z jeho pohledu je nutné pro chod střediska, aby je dodržovali všichni, jak pracovníci, tak i klienti. V případě, že nebyla dodržována, vyžadoval nápravu. S ohledem na jeho subjektivní hodnocení, lze určit kategorii: **pravidla**.

6.3 Adaptace a význam vztahů utvářených v PŘS (vztahy s pracovníky)

Rozhovor I.

Z rozhovoru je patrné, že vztahy, které se ve středisku utvářejí, mají zásadní podíl na utváření úsudku o prožité zkušenosti. Kategorie, které během analýzy rozhovoru vzešly, by se daly charakterizovat na základě subjektivního hodnocení žadatele v dimenzi negativní a pozitivní zkušenosti. V rozhovoru je zřejmá jistá polarita, ve smyslu dobré – špatné vztahy, ovšem pouze za účelem posílení pozitivního hodnocení.

Vznikla tak pouze kategorie: **dobré vztahy s personálem** v konfrontaci s žadatelovým negativním hodnocením pracovníka OAMP. V rozhovoru s respondentem převažuje výčet dobrých vztahů, vyjadřuje pocity vřelého přijetí ze strany personálu SUZ, od organizačních pracovníků, které jmenovitě uvádí, až po paní na úklid (zmiňuje zejména ochotu pomoci). Vztahy, které v zařízení navázal, připodobňuje rodině (používá výrazy typu: jste jako moje děti, je jako moje sestra, jako moje rodina apod.). Opět dochází ke srovnávání se zkušeností se zařízením v jiném státě EU, tamní vztahy s personálem taktéž hodnotí pozitivně.

Rozhovor II.

Respondent zmiňuje v této souvislosti skutečnosti, které jsem shrnul pod kategorií: **jazyková vybavenost personálu**. Žadatel pozitivně zhodnotil fakt, že s personálem zařízení neměl problém se dorozumět ve vlastním jazyce. Pro potvrzení této skutečnosti hovoří o zkušenosti ze zařízení mimo ČR, kde musel obejít dvacet jiných žadatelů, aby našel jednoho, který mu pomohl při komunikaci s personálem, když chtěl požádat o tabletku. Zjištění, že může v PřS komunikovat s pracovníky bez pomoci někoho dalšího, pro něj bylo příjemné. Respondent B také popisuje **vztahy s personálem jako dobré**. Zejména pro to, že nepocíťoval „*dělení rozdílů*“ mezi pracovníky a žadateli.

Rozhovor III.

Respondent C celkově hodnotí vztahy s personálem jako dobré. Pracovníci PřS mu dle jeho slov napomohli odstranit veškeré jeho obavy, které měl při příchodu do střediska. Zdá se, že role pracovníků byla v jeho případě klíčová v otázkách jeho orientace a adaptace na změněné životní podmínky. Opět je možné identifikovat pouze kategorii: **dobré vztahy s personálem**.

Rozhovor IV.

Respondent D se ke vztahům s pracovníky v PřS odmítl vyjádřit. V této souvislosti se zmiňuje pouze o pohovoru s pracovníkem OAMP (viz kapitola 5.3.5). Při jakémkoli pokusu se během rozhovoru doptat na tuto oblast, jsem se setkal s odmítavým postojem respondenta.

6.4 Význam vztahů utvářených v PřS (vztahy s ostatními žadateli)

Rozhovor I.

Respondent o vztazích k ostatním žadatelům hovoří vždy v kontextu jejich počtu a možnostem s nimi komunikovat, proto jsem v analýze pro tuto oblast vymezil dvě kategorie: **potenciál k navázání vztahů** a **jazyková bariéra**. Žadatel vyjadřuje výraznou frustraci z nemožnosti komunikovat v mateřském jazyce a pocity osamění ve smyslu „*nebyl tam nikdo od nás*“. Možnost komunikovat s ostatními popisuje jako zásadní faktor usnadňující překonání dlouhého pobytu, zejména pocitů smutku, stesku a nudy. Vztahy s ostatními žadateli zhodnotil jako dobré. Komunikaci s ostatními ve středisku tak můžeme pokládat za formu trávení volného času.

Rozhovor II.

Respondent B, stejně jako v předchozím rozhovoru o vztazích s ostatními klienty hovoří v dimenzi již definovaných kategorií: **potenciál k navázání vztahu** a **jazyková bariéra**. Žadatel prožíval jako náročné zejména to, že ve středisku bylo málo dalších žadatelů. Vztahy navazoval ochotně. Protože byli v zařízení vždy žadatelé různých národností, naučil se několik slovíček z různých jazyků. Když si s někým nerozuměl, používal ke komunikaci neverbálních prostředků. Zmiňuje zásadní moment, který změnil jeho vnímání času v PřS a to, když do střediska přišel nový žadatel stejné národnosti. Dle jeho slov: „*Jeden měsíc pak utekl jako jeden den.*“ To znovu potvrzuje skutečnost, že možnost komunikovat v mateřském jazyce zásadně ovlivňuje prožívání pobytu a napomáhá adaptaci na náročnou životní situaci.

Rozhovor III.

Pro respondenta C tvořili klienti malou komunitu, ve které mohl sdílet důležité informace o tom, co se děje v jeho zemi původu. V době, kdy byl v PřS, s ním navíc pobývala ve středisku klientka XY ze stejné země původu, s ní mohl diskutovat o politické situaci v zemi. Díky tomu cítil dle jeho slov obrovskou oporu v tíživé situaci. Na základě jeho odpovědí lze tedy nalézt další nepojmenovanou kategorii a tou je vzájemná **opora**, kterou si klienti v těžkých chvílích poskytují.

Rozhovor IV.

Respondentovi D byli ostatní spíše na obtíž. Neměl vůbec potřebu navazovat s ostatními jakýkoli kontakt. Tvrdí, že mu občas lezli ostatní víceméně na nervy. Kdyby prý nemusel jít ve společné jídelně, tak by se s ostatními nestýkal vůbec. Ujistil mě, že ve skutečnosti není vůbec samotářský typ a má rád společnost, ale během pobytu v PřS vyhledával raději samotu. Je patrné, že pro respondenta D byly vztahy s ostatními spíše zatěžujícím činitelem. Pobyt ve středisku ovlivnil jeho potřebu vztahovat se k druhým a minimálně dočasně změnil jeho navyklé způsoby chování a prožívání.

6.5 Adaptace ve vztahu k řízení o MO

Rozhovor I.

Řízení o udělení MO, které s pobytem v PřS bezprostředně souvisí, bylo respondentem shrnuto pouze v kategoriích: **délka pobytu** a **pohovor s pracovníkem OAMP**. Délka pobytu není respondentem vnímána jako zásadní problém. Smířlivě se vyjadřuje k nutnosti respektovat zákon a setrvat v zařízení po dobu řešení jeho žádosti a cítí se být plně informován o všem, co považuje za důležité.

Negativní pocity uvádí zejména ve vztahu k pracovníkovi OAMP, který se dle jeho slov k němu choval nehostinně. Opět se objevuje srovnávání se zkušeností z jiného státu EU. Žadatel vyjadřuje přesvědčení, že kdyby nebyl v rámci Nařízení Dublin II. transferován na území ČR, bez větších problémů by mu byla udělena MO ve státě, ze kterého byl do ČR přemístěn.

Rozhovor II.

Respondent B, mluví o azylové proceduře vždy ve smyslu kategorie **délky pobytu**. V jeho vyprávění se však objevuje další forma srovnávání, tentokrát pouze v rámci PřS. Respondent opakovaně v rozhovoru naráží na fakt, že ne všichni žadatelé jsou povinni ve středisku setrvat 120 dní. Tato skutečnost je pro něj silně frustrující, vyvolává až obsedantní myšlenky a otázky typu: „*proč oni mohli odejít dřív a já ne?*“ Hovoří o tom, že nejhorší pro něj byla psychická zátěž. Nedokázal myslet na nic jiného, než na ten dlouhý čas, který bude muset v PřS strávit. K měsícům stráveným v PřS připočítává pobyt v zařízení jiného státu EU. Dohromady tak, dle jeho kalkulace, prožil sedm měsíců nesvobody kvůli azylové proceduře.

Rozhovor III.

Respondent C se k řízení o MO vyjadřuje pouze jako k povinnosti, které se musel podřídit. Pohovor s pracovníkem OAMP hodnotí celkově jako dobrý. Jediné co nepochopil, proč se ho při interview neustále doptával na stejnou otázku. Tvrdí, že pracovník věděl velmi dobře, co mu sdělil, ale mnohokrát mu pokládal tutéž otázku. Dle jeho slov to bylo zřejmě způsobeno rozdílným akcentem. Nicméně v souvislosti s řízením o MO zmiňuje pouze **pohovor s pracovníkem OAMP**. Do procesu jeho adaptace v PřS azylová procedura vstupuje jako zákonná povinnost, které se musel podřídit, ačkoli s touto skutečností zpočátku zápolil.

Rozhovor IV.

Respondent D bere azylovou proceduru jako zcela nepochopitelnou záležitost. Vyjadřuje se v tom smyslu, zda je to nelegální požádat v ČR o udělení MO. Tvrdí, že za celou dobu pobytu nepochopil, proč nebyl přemístěn po absolvovaných vstupních procedurách do jiného azylového zařízení. S ohledem na tuto skutečnost nebyl dle jeho slov schopen se daným podmínkám v PřS přizpůsobovat. Je patrné, že omezení vyplývající z řízení o MO výrazně zasáhlo do jeho procesu adaptace. V souvislosti s uvedenými informacemi je možné definovat kategorii: **délka pobytu**.

6.6 Adaptace a volný čas

Rozhovor I.

Z rozhovoru je patrné, že trávení volného času ve středisku významně ovlivňuje prožívání žadatele. Respondent A potvrzuje, že během svého pobytu v zařízení se potýkal s problémem, jak čas ve středisku efektivně využít. Následující kategorie jsou od této skutečnosti odvozeny a pojmenovány následovně: **nuda, neformální možnosti trávení volného času a formální možnosti trávení volného času** ve středisku. Je evidentní, že respondent během svého pobytu v zařízení zažíval stísnující pocity nudy. Tyto pocity se snažil překonávat spíše neformálním způsobem, především navazováním vztahů a komunikací s ostatními klienty a s pracovníky. Z formálních možností, které jsou každému žadateli k dispozici ve formě volnočasových aktivit, využíval zejména sledování televize a filmů na DVD. Přesto však pro něj nuda patřila ke každodennímu stereotypu, vyjadřuje přesvědčení, že kdyby bylo ve středisku více žadatelů, se kterými by si mohl povídat, zvládal by celý pobyt mnohem snáz.

Rozhovor II.

Vnímání času prožitého v PřS, je pro respondenta B celkově velmi zásadní rozměr, ke kterému se neustále vztahuje. Nicnedělání znamená stres, přináší nepříjemné myšlenky, proto považuje za nejdůležitější za každou cenu vyvíjet nějaké aktivity. **Komunikace s ostatními žadateli** v zařízení je i v tomto rozhovoru pojímána, jako základní způsob trávení času. Žadatel by ocenil každodenní **plán aktivit**, který by ho vytrhoval z letargie. Aktivně se také volnočasových aktivit zúčastňoval, hrál fotbal, basketbal, trávil dlouhé chvíle hraním na internetu a sledováním filmů. Dále respondent B uvádí, že i přes to, že od školy neotevřel žádnou knihu, ve středisku četl jednu během dvou dnů. Když jsem ho upozornil, že striktní strukturace času, mu v podobném zařízení mimo ČR vadila, odpověděl, že tam čas utíkal rychleji jen díky možnosti komunikovat s ostatními žadateli, vzhledem k jejich vysokému počtu.

Rozhovor III.

Respondent C tvrdí, že se pokoušel volný čas v PřS nějakým způsobem efektivně využít. Dělí volný čas na **aktivní a pasivní možnosti trávení volného času**. Tvrdí však, že nebyl schopen se aktivně zapojit ani do nabízených volnočasových aktivit, ani se sám nějakým způsobem zabavit. V této souvislosti zmiňuje zálibu v malování, ale ve středisku prý nebyl schopen jakékoli tvůrčí činnosti. V podstatě se dle jeho slov omezil na pasivní sledování televize a zbytek volného času trávil na internetu. Časem přijal roli „čekatele“, přestože cítil určitou potřebu nějakým způsobem si ukrátit pobyt v PřS, ztratil chuť cokoli dělat. Ujistil mě, že možností aktivního trávení volného času bylo mnoho, ale chyběla mu vnitřní motivace.

Rozhovor IV.

Respondent rozděluje volnočasové aktivity na **kolektivní a individuální možnosti trávení volného času**. Vyhovovala mu především samota, a tak se do společných činností s ostatními neměl potřebu zapojovat. Volný čas využíval dle svého názoru aktivně (pravidelné posilování, rukodělná výroba, atp.), ale hromadné sportovní aktivity ho nezajímaly. Za normálních okolností si prý rád čas od času něco zahraje, ale v PřS se nenašel nikdo, s kým by se do této interakce pouštěl.

6.7 Identifikace zvládací strategie

Rozhovor I.

Z rozhovoru vyplynulo, že klient přečkal 120denní pobyt v PřS Praha – Ruzyně bez výraznějších potíží a adaptoval se poměrně rychle. Zdá se, že délka pobytu v takovémto specifickém prostředí, v omezeném prostoru a s omezenou možností volného pohybu napomáhá k přijetí pasivní role „čekatele“ a přizpůsobení se neobvyklému životnímu koloběhu. K mému velkému překvapení samotná uzavřenost střediska a diskomfort prostředí nehodnotil respondent jako důležitý, mnohem významnější se jeví riziko nudy, ztráty sociálního kontaktu a pasivní přijetí role „čekatele“. Klient identifikoval první měsíc pobytu v zařízení jako nejtěžší. Veškerá zjištění vyplývající z analýzy vykazují shodné znaky se strategií, kterou Goffman shrnul pod názvem **Kolonizace**. Za povšimnutí stojí zejména žadatelovo přirovnávání života v zařízení k rodinnému prostředí. A tak by se způsob jeho adaptace dal pojmenovat jeho slovy „*kemp jako rodina*“.

Rozhovor II.

Klient hodnotí specifické prostředí a pravidla střediska v jiném státě EU jako daleko přísnější, z toho důvodu se v PřS adaptoval snáze. Délka pobytu pro něj byla frustrující, ale osobitým způsobem čelil i této skutečnosti. Sám sebe považuje za vítěze v tom smyslu, že byl v zařízení nejdéle a dokázal se přizpůsobit. Označuje sám sebe za „*azylového veterána*“, rekordmana, hrdinu. V tomto případě nelze identifikovat zvládací strategii, jež by korespondovala s typologií Goffmana. Neobjevují se zde ani podstatné náznaky, které by se vztahovaly k nějakému typu zvládací strategie. Nicméně na základě provedené analýzy lze v tomto případě hovořit o jeho vlastním způsobu adaptace, který by bylo možné nazvat jako „*gerojismus*“.

Rozhovor III.

Klient bezprostředně po jeho příchodu vyjadřuje odpor vůči omezení svobody. Ze země svého původu odchází ze strachu z uvěznění a do internace se dostává. Přes vyjadřovanou snahu zpočátku systémovému opatření vzdorovat, se se situací smiřuje a zbytek pobytu v PřS se drží v ústraní. Zdrženlivost se projevuje v pasivním způsobu trávení volného času a stažení se do sebe. Vnitřně cítí potřebu aktivně vzdorovat, ale

ubíjející skutečnost nemožnosti tento boj vyhrát, jej absolutně přemáhá a uvádí do pasivního postoje. Z analýzy vyplývá, že klient balancuje **na rozhraní rebelie a regrese**, jak byly vymezeny Goffmanem. Fakt, že klient nemá povědomí o pravidlech, lze vykládat ve smyslu odmítnutí a vzdoru nebo jako subjektivní formu útěku od nepřijatelné reality.

Rozhovor IV.

Klient měl po celou dobu pobytu velké potíže přizpůsobit se podmínkám PŘS prakticky ve všech sledovaných oblastech. Patrné je odmítnutí situace a únik v podobě **regrese**. Většinu času strávil v ústraní, nekomunikoval s ostatními a zřejmě jediné co mu pomáhalo se orientovat, bylo úzkostlivé lpění na dodržování stanovených pravidel.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat způsoby adaptace žadatelů o udělení mezinárodní ochrany v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně. Vzhledem k tomu, že zařízení vykazuje znaky totální instituce definované Goffmanem, jsem předpokládal, že i zvládací strategie, které žadatelé o udělení MO volí, korespondují s hlavními způsoby adaptace, jež Goffman rozeznává. Tento předpoklad se částečně potvrdil. Individuální způsoby adaptace interviewovaných žadatelů je do značné míry kopírují, lze je na tomto základě identifikovat.

Zároveň jsem analýzou rozhovorů dospěl ke zjištění, že je možné Goffmanovu typologii, s ohledem na realizovaný výzkum, rozšířit o způsob adaptace, který jsem pro účely této práce pojmenoval jako „komparační strategii“. Z rozhovorů totiž vyplynulo, že s procesem adaptace ve středisku může úzce souviset předchozí zkušenost klientů s pobytem v zařízeních podobného typu v zemích Evropské unie. Analýza tří ze čtyř rozhovorů prokazuje tuto souvislost. Přestože jde při srovnávání pokaždé o jiný členský stát EU, z výpovědí respondentů je patrné, že každý přichází s velmi podobnými zkušenostmi, které lze charakterizovat jako vesměs negativní. Při srovnávání vykresluje specifické prostředí PřS jako téměř vlídné. I tak zásadní skutečnost, kterou je omezení na svobodě, chápou v mírnější, „přijatelnější“ formě. Tento fakt jim významně napomáhá se lépe adaptovat, činí tím celou situaci snesitelnější. Proto si dovoluji tyto mechanismy nazývat strategií. Analýzou čtvrtého rozhovoru jsem zjistil, že respondent „komparační strategii“ nevyužívá. Jeho způsob adaptace jsem identifikoval jako regresi v souladu s Goffmanovou typologií.

Domnívám se, že tento pokus o porozumění adaptačnímu procesu klientů v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně a jeho následné vyhodnocení by bylo možné zapracovat do interní metodiky sociální práce tohoto zařízení. Spektrum individuálních výpovědí klientů by mohlo vést k lepšímu porozumění ze strany sociálních pracovníků, k pojmenování dějů, které se opakují navzdory kulturním odlišnostem a fluktuaci klientů v zákonem stanovených čtyřměsíčních cyklech. Jsem si vědom skutečnosti, že v případě realizace tohoto návrhu je potřeba dalšího bádání v dané problematice.

Seznam použitých zdrojů

- Arcidiecézní charita Praha [online]. © 2012 Charita Česká republika
[cit. 4. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://praha.charita.cz/>>.
- GOFFMAN, E. *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York: Anchor Books, 1961. ISBN 0-385-00016-2.
- GÜNTEROVÁ, T. Sociální práce s uprchlíky. In MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, s. 331–345.
- HAMÁČKOVÁ, E. *Česko mění zákon o azylu. Právníci protestují* [online]. © 2006 EMPRESA MEDIA, a.s., TÝDEN.cz, Posl. úpravy 11. dubna 2007
[cit. 23. ledna 2012]. Dostupné na WWW:
<http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/cesko-meni-zakon-o-azyly-pravnici-protestuji_8200.html>.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: Slon, 1996. ISBN 80-85850-15-X.
- KOSAŘ, D., MOLEK, P., HONUSKOVÁ, V. a kol. *Zákon o azylu: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-476-5.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdravý*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-774-4.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- Nařízení Rady (ES) č. 343/2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států.
- Organizace pro pomoc uprchlíkům: *Detence žadatelů o azyl a migrantů v ČR a alternativy k detenci*. Praha: OPU, 2011.
- Organizace pro pomoc uprchlíkům: *Projekt - Monitoring - Praha Ruzyně* [online].
[cit. 5. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.opu.cz/cz/article/22>>.
- Směrnice Rady 2003/9/ES, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl.

Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra [online]. Poslední aktualizace 7. června 2007 [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz>>.

Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra: *Archiv – červen 2008* [online]. Poslední aktualizace 9. října 2007 [cit. 24. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/praha.html#historie>>.

UHEREK, Z. *Integrace azylantů: Výzkumná zpráva pro Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2002.

Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky [online]. ČR: UNHCR, © UNHCR 2001 – 2012 [cit. 22. února 2012]. Dostupné na WWW: <www.unhcr-centraleurope.org>.

Vyhláška č. 376/2005 Sb., kterou se stanoví výše úhrady za stravu a ubytování poskytnuté v azylovém zařízení, výše kapesného a termíny jeho výplaty.

Veřejný ochránce práv [online]. © Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 3. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.ochrance.cz/>>.

Výroční zpráva Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra za rok 2006.

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 165/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 326/1999 Sb., Zákon o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání v roce 2002. Dostupné též na Internetu: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/evropska-umluva-o-zabraneni-muceni-a-nelidskemu-nebo-ponizujicimu-zachazeni-nebo-trestani-17701/>>.

Seznam zkratek

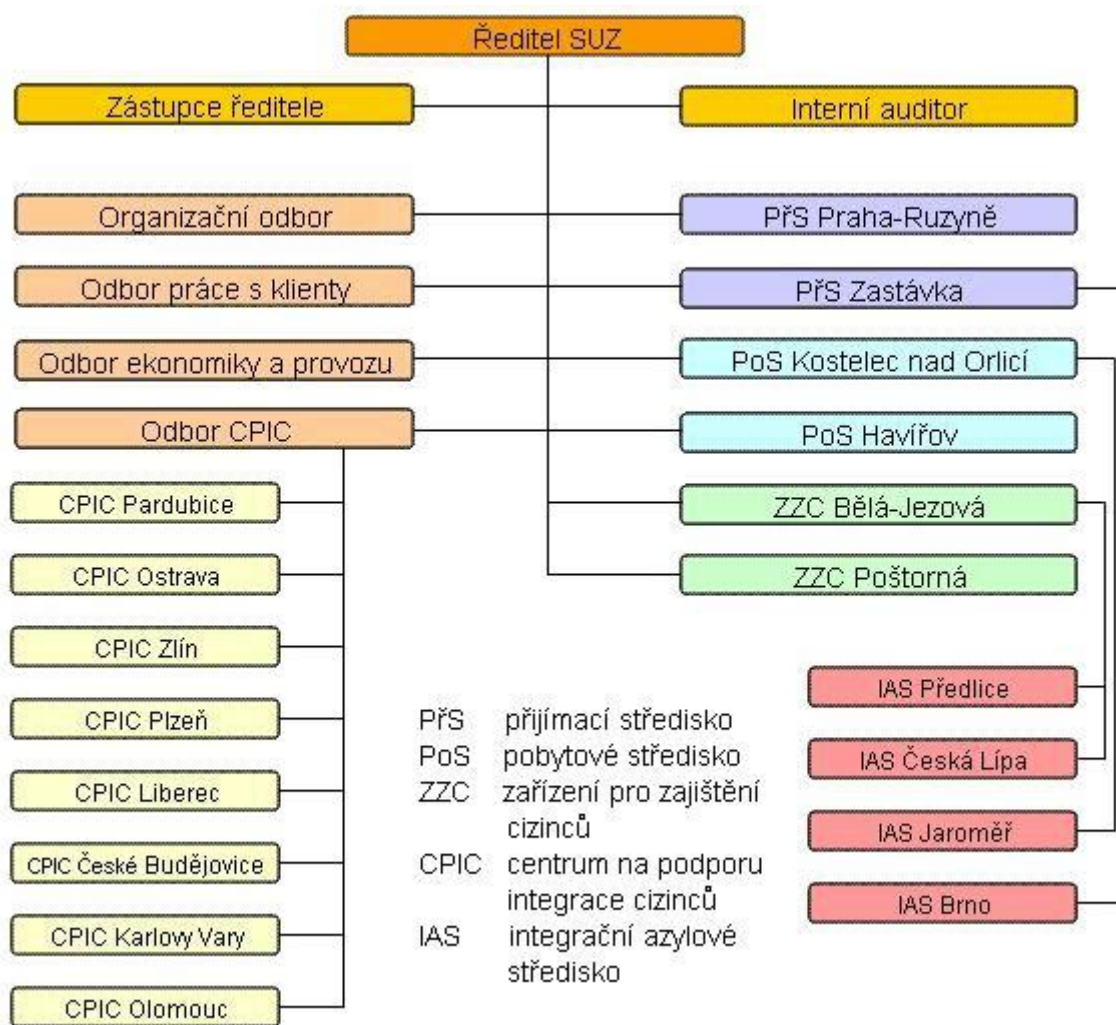
CPT	- Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání
MO	- mezinárodní ochrana
OAMP	- Odbor azylové a migrační politiky
OPU	- Organizace pro pomoc uprchlíkům
PoS	- Pobytové středisko
PřS	- Přijímací středisko
RS	- Směrnice Rady 2003/9/ES, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl.
SUZ	- Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra
UNHCR	- Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky
ZZC	- Zařízení pro zajištění cizinců

Seznam příloh

Příloha I.	Schéma organizační struktury SUZ
Příloha II.	Fotodokumentace PŘS Praha – Ruzyně
Příloha III.	Podklad pro rozhovor
Příloha IV.	Ukázky z rozhovorů k jednotlivým oblastem adaptace

Přílohy

Příloha I. Schéma organizační struktury SUZ

Zdroj: SUZ: *Struktura, charakteristika a základní pojmy* [online]. Poslední aktualizace 7. června 2011 [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/6.html>>.

Vycházkový prostor

Zdroj: UNHCR, Fotogalerie/PřS Praha - Ruzyně [online]. © UNHCR/L. Tylor [cit. 22. února 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/novinky/fotogalerie.html?start=24>>.

Společenská místnost

Zdroj: SUZ, Modelování v PřS Ruzyně 23. dubna 2010 [online]. [cit. 4. ledna 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.suz.cz/pages/ruzynne.html>>.

Konkrétní znění otázek bylo vždy přizpůsobeno danému rozhovoru. V rámci všech rozhovorů byly sledovány následující oblasti:

- **Adaptace ve vztahu ke specifickému prostředí PŘS**
- **Adaptace ve vztahu k ubytovacímu řádu a k pravidlům v PŘS**
- **Adaptace a význam vztahů utvářených ve středisku (vztahy s pracovníky)**
- **Adaptace a význam vztahů utvářených ve středisku (vztahy s ostatními žadateli)**
- **Adaptace ve vztahu k řízení o udělení mezinárodní ochrany**
- **Adaptace a volný čas**

Adaptace ve vztahu k prostředí

Ukázka z rozhovoru I.

T: Tazatel

A: Respondent I

A: *Přijel jsem sem z (název státu), tam je taky takový tábor, má tři patra, 500 lidí v něm žije mnoho národností.*

A: *Bylo tam pět set lidí, na každém pokoji po čtyřech.*

T: *hm*

A: *televize...lednička... mikrovlnka*

T: *V pokoji?*

A: *v pokoji, sprcha, záchod, všechno přímo na pokoji*

A: *no a tam trochu... nebyla tam taková volnost*

A: *Na letišti byla volnost, otevřené dveře, mohli jsme se procházet po centru 24 hodin denně, mohli jsme zajít k někomu, tam ne, v půl páté se tam zamknou pokoje a otevřou se v půl deváté ráno, vy jste v centru nezamykali.*

T: *No a když jste přišel, co vás napadlo, když jste to tam uviděl?*

A: *Když jsem přijel na letiště?*

T: *jo*

A: *No tak jsem přišel, ...no a řek jsem si, že to je uzavřený tábor. No azylové centrum musí být zavřené (ukazuje zkřížené ruce).*

A: *No jednoduše, víte, já jsem tam byl čtyři měsíce, no je to letiště, znáte to, byl tam špatný vzduch. No kdykoli jste otevřel dveře, cítil jste trochu ten špatný vzduch, ale za to nikdo nemůže, prostě tam páchnul benzín.*

A: *No...prostě...tady v České republice to není vězení...tady je to azylové centrum. Všechno bylo dobré, normální televize tam byla, DVD taky, ale bylo tam málo lidí, proto nuda, ale to už jsem vám říkal.*

Ukázka z rozhovoru II.

T: Tazatel

B: Respondent II

T: *A co prostředí tam, to vám nevadilo?*

B: *Ne to nebyl problém, zvykl jsem si, ne to mi nevadilo.*

T: *A jaké to pro vás bylo, být v tom prostředí tam?*

B: *Ne, tady to bylo jenom náročné psychicky, ostatní bylo dobré, jinak žádný problém nebyl.*

T: *Kdyby to nebylo uzavřené, tak by to nebyl takový problém?*

B: *To by nebyl problém*

B: *Ne ještě v jiné zemi jsem byl, ale tam to bylo horší, tady to bylo lehčí...tam bylo špatné to, že tam kuřáci nemohli ven, jenom jednou za čtyřicet minut a zbytek času jsi byl v jedné velké místnosti a tam to bylo rozdělené na kuřáky a nekuřáky, a u kuřáků byl tam strašný dým, celý den jsi v tom dýmu musel sedět. Když jsi chtěl jít spát, tak ti všechno páchlo, jako by si čtyři roky nepustil cigaretu z ruky.*

Ukázka z rozhovoru III.

T: Tazatel

C: Respondent III

T: *Jaké to tam bylo?*

C: *No víš...opustil jsem moji zemi, abych byl svobodný. Jsem smutný, já...odešel jsem odtamtud, abych byl ochráněn a oni mě dali do uzavřeného centra. Tam není žádná svoboda, je to tam opravdu malé, jenom malá část venku, kde se můžeš nadýchat čerstvého vzduchu, je to tam hrozně malý.*

C: *Je tam všude čisto, oni se hrozně starají o pořádek, uklízejí to možná dvakrát denně, možná ráno a odpoledne.*

C: *Byl jsem moc překvapen, jak je tam všude čisto. Cafeteria, koupelny...všude čisto.*

C: *Jídlo je tam hrozný. Musel jsem si to platit a bylo to nechutný. Jeden den mi dali rybu a zákusek na stejný talíř, to bylo odporný. Mám rád ryby i vepřový, ale myslím, že*

nebudu tyhle jídla jíst rok, dva. A ještě jsem za to platil. Prostě myslím, že by s tím měli něco udělat!

C: Transferovali mě se z (stát EU), kvůli tomu, že jsem Dublin. Měl jsem visa pro ČR, tak jsem tam musel být. Byl jsem v zavřeném centru v (stát EU) a tam byla kuřárna vevnitř, teď mluvím jako kuřák. Tam na letišti musíš chodit ven. Někdy když je opravdu zima, tak je to blbý. Ale nenaděláš nic.

Ukázka z rozhovoru IV.

T: Tazatel

D: Respondent IV.

T: *Můžete nějak zhodnotit Váš pobyt v PřS?*

D: *...no když se nemůžeš nadýchat čerstvého vzduchu, všude je klimatizace a venku zápach z letadel, tak brzo dostaneš chřipku...o zářivkách raději pomlčím, to světlo je tam hrozný.*

D: *Pořád to nechápu, proč mě neposlali do jiného střediska, kde by člověk mohl jít alespoň do otevřeného prostoru.*

D: *...je tam omezený prostor, žádný přístup, je to nehumánní, ...*

D: *Chápu, že nevědí, jakou má kdo minulost a že je to otázka bezpečnosti, ale tohle je moc. Lidi tam jsou pod tlakem. Pořád jsem to ještě nepochopil.*

Adaptace ve vztahu k ubytovacímu řádu a k pravidlům

Ukázka z rozhovoru I.

A: *Například tu platí zákon (zákon o azylu).*

T: *Ano je tu zákon, ale jak jste to prožíval vy, zákon nezákon, hm?*

A: *Řekli mi, že tam budu 120 dní, co jsem měl dělat? No, tam byla Evropa, taky Evropa, tam to bylo taky uzavřené, tam se v půl páté zavřelo a ráno otevřelo, tam to bylo zavřené, tady ne, tady to bylo normální.*

A: *Tady bylo všechno dobré, normální.*

T: *okej*

A: *ne jako vězení, azyl centr...tam nás drželi jako ve vězení*

A: *tam měli všichni uniformu*

T: *aha*

A: *tam jsi nemohl moc mluvit, křičet... tady řvou ostatní uauauvuuaa, muzika tady hraje nahlas*

A: *a tam ne, tam bylo pět set lidí, muselo být ticho*

A: *Tam si slyšel letět i mouchu; tam když způsobíš nějaký problém - hned tě přemístí do jiného pokoje.*

Ukázka z rozhovoru II.

B: *...protože tam se muselo dělat všechno podle řádu, říkali ti, kdy máš spát, na všechno byly pravidla, tady to tak nebylo. Třeba sprcha tam byla taky jenom v určitý čas, ne jak tady, že jsi mohl jít do sprchy, kdy jsi chtěl. Tam jenom v úterý a ve čtvrtek, jindy jsi nemohl.*

T: *No, to je rozdíl.*

B: *Když budeš sedět a pořád jenom přemýšlet kdy, proč, co? To bys tam nevydržel, ale když to srovnám s (název státu) tam se to bylo horší, musel jsi spát, kdy ti řekli, tam se prostě v deset večer zavřeli dveře na zámek a už se odtamtud do rána nedostaneš, musíš spát. Tady si můžeš dělat, co chceš, kdy chceš.*

T: *Hm, tak tam to bylo jako vězení tady ne?*

B: *Tady ne, tady to bylo dobré.*

T: *... já jsem si myslel, že tady je to hrozně těžké...*

B: *Ne, tady je to jenom náročné psychicky, ostatní je tady dobré, jinak tady žádný problém není.*

Ukázka z rozhovoru III.

C: *Porovná-li to s (jiný stát EU), tak tady si můžeš dělat, co chceš. Tak například: když nevstaneš na snídani, někdo ze zaměstnanců tě přijde vzbudit a řekne ti, že tam máš připravenou snídani, jestli chceš tak přijď. Nikdo tě do ničeho nenutí. Nikdo tě nenutí vstávat, když nechceš, kromě teda azylového interview, samozřejmě.*

T: *No jistě.*

C: *To v (jiný stát EU) musíš vstát v sedm, když nevstaneš, tak tě potrestají. Strčí tě na den na samotku. To tady nic takového nebylo.*

Ukázka z rozhovoru IV.

T: *A co ubytovací řád a pravidla?*

D: *Já si myslím, že když něco platí, tak to platí, prostě pro všechny!*

D: *Nedovolil bych si přijít jindy, než jsem mohl, třeba pro holítko.*

D: *...prostě nepochopím, jak někdo mohl přijít pro jídlo bez foodkarty a dostal jídlo. Já ji nosil sebou pořád. Pravidla se musí dodržovat, aby to fungovalo. Když už jsou, tak se mají dodržovat.*

Adaptace a význam vztahů utvářených ve středisku (vztahy s pracovníky)

Ukázka z rozhovoru I.

T: *A co zaměstnanci?*

A: *Bylo to dobré...když jsem přijel, všichni mě přijali přívětivě.*

A: *Bylo to dobré...recepce i pracovníci tam, u nikoho jsem nic zlého nenašel...*

A: *Sestro jsem jí říkal (smích) ona byla moc dobrá žena.*

A: *i (vyjmenovává jména pracovníků) například, všichni. Nikoho špatného jsem neviděl... prostě... proto byli pro mě jako rodina...*

A: *...bylo tam všechno moc super, dobré, cokoli jsi požádal, vše bylo okej, nikoho špatného jsem neviděl.*

A: *Kdo pracoval pro ministerstvo, no já jsem azylant, ale všichni jsme si rovni, je to tak...*

A: *Byla tam jedna máma, žena...uměla trochu rusky znala, trochu ne moc dobře*

A: *...moc dobrá duše, říkám je jak dcera, no dcera, dcera*

Ukázka z rozhovoru II.

B: *...tady bylo dobré to, že tady hodně lidí mluvilo rusky. Když jsem přišel na recepci a poprosil jsem o tabletku, ona mi rozuměla, co chci. A tam, kde jsem byl před tím, to neexistovalo, tam mi nerozuměli. Já jsem neuměl jejich jazyk. Musel jsi vždycky někoho poprosit, kdo uměl, aby ti přeložil, co potřebuješ. Kvůli jedné tabletce jsi obešel 20 lidí, než jsi někoho našel.*

B: *...bylo to hrozné na psychiku, to tam vydržet (PřS), jinak dobrý, nikdo se na tebe nekoukal špatně, to bylo dobré*

Ukázka z rozhovoru III.

T: ...a personál ve středisku?

C: Musím říci, že mi všichni moc pomohli. Na začátku jsem měl obavy, co se bude dít a tak, ale když jsem tam byl pár dní, tak mi každý říkal, že to bude dobrý a že tam jsou od toho, aby mi pomohli. Myslím, že se jim podařilo dostat ty moje strachy z mojí hlavy.

Ukázka z rozhovoru IV.

T: Mohl byste více pohovořit o vztazích s pracovníky PŘS?

D: Nemám Vám k tomu co říci.

T: ...a kdybyste se mohl vyjádřit k zaměstnancům ve středisku.

D: Opravdu, neptejte se mě na lidi, co tam pracují, já o nich nechci vůbec mluvit.

Adaptace a význam vztahů utvářených ve středisku (vztahy s ostatními žadateli)

Ukázka z rozhovoru I.

A: Bylo tam málo lidí.

A: ...málo lidí, nebylo s kým se bavit, nebylo s kým, čtyři lidi jsi viděl, jeden spal do oběda, druhý spal po obědě, nebylo s kým si povídat.

T: No to chápu.

A: Bavil jsem se s každým, kdo tam byl no, někdo neuměl rusky, tak se s vámi bavit nemohl.

A: ...někdo přišel a nerozuměl, jenom svým jazykem, byl potřeba tlumočnick

A: ...ale povídali jsme si všichni, jedno děvče mluvilo trochu anglicky, holandsky a tak. Ale bavili jsme se, taky jsem všemu nerozuměl, aspoň charašo, dobry, ales chut no tak anglicky taky neumím.

T: Zním to.

A: Říkal jsem ti, byla nuda, málo lidí, nemohl jsi mluvit svým mateřským jazykem, nebylo s kým.

Ukázka z rozhovoru II.

B: Tam (mimo ČR) bylo dobré akorát to, že tam bylo tolik lidí na jednom místě. Bylo s kým se bavit.

T: Chápu.

B: *A když sedíš na pokoji a nemáš s kým se bavit, v hlavě máš spoustu myšlenek, pořád přemýšlíš.*

T: *jasně...*

B: *Dobré bylo, že se tam (v PŘS) člověk mohl naučit říct pár slov z několika jazyků. I anglicky, česky. Třeba s (jméno žadatele), jsem mohl mluvit rusky, on mi sice rozuměl a on mluvil španělsky, ale rozuměl jsem mu, přitom jsem neznal jediné slovo ve španělštině, všechno jsme si objasnili.*

B: *Ten poslední měsíc pro mě byl jako jeden den, to uteklo*

T: *Jeden den?*

B: *no protože tam byl (jméno žadatele, stejné národnosti), s ním to rychle uteklo.*

Ukázka z rozhovoru III.

C: *Víš, kdyby tam nebyla (jméno klientky), tak jsem to tam nevydržel. S ní se dalo mluvit o všem...no a hlavně nás asi spojovalo, to co se děje u nás doma.*

T: *Chápu...*

C: *Vždycky, když mi bylo nejhůř, tak to vycítila. Hlavně jsme na to, co se děje v (název státu) byli dva. To ti pomůže. Občas jsem něco podobného cítil i mezi ostatními, ale nebylo to tak intenzivní jako s (jméno klientky).*

C: *...cítil jsem takovou tu podporu, znáš to.*

Ukázka z rozhovoru IV.

T: *...a co ostatní?*

D: *Kdo, oni? Kdybych si mohl vybrat, tak jsem tam byl snad sám. Lezli spíš na nervy. Věčně něco.*

D: *Mám rád společnost, ale tam mě to ubíjelo. Neměl jsem ani chuť na jídlo, když jsem musel jíst dohromady se všema. Byl jsem rád sám, v pokoji a tak, nic mi nechybělo, já si vystačím.*

T: *Rozumím.*

D: *Otravovalo mě to, když se mě na něco někdo pořád ptal.*

T: *Jako ostatní klienti?*

D: *Jo, ať si každý dělá co chce, ale já jsem chtěl mít svůj klid. Nepotřeboval jsem se vybavovat tak jako ostatní.*

Adaptace ve vztahu k řízení o udělení MO

Ukázka z rozhovoru I.

A: *No na ulici tě nepustili, protože jsem neměl pas. Kdybych měl pas, pustili by mě. Proto jsem musel čekat 120 dní. Všechno mi objasnili.*

A: *...na první interview mě vzal, na druhé taky...on je opravdu zlý člověk, nechoval se ke mně jako k člověku...*

T: *hm...*

A: *...nevzkázal nic, přišel a dělej, dělej, dělej. Tak jsem šel, nic jsem nejedl, ještě jsem se ani neumyl, nenapil se čaje a on mě ani nepoprosil, abych mluvil, nechtěl jsem s ním vůbec mluvit, i když jsem měl spoustu problémů, nechtěl jsem mu nic říct.*

A: *A tam v (název státu) mi po pohovoru chtěli dát azyl.*

A: *...ale jsem Dublin, přemístili mě do ČR. Kdybych nebyl Dublin, dali by mi azyl tam.*

Ukázka z rozhovoru II.

B: *...to byl vždycky těžký moment, když jsem viděl, že ostatní jdou dřív a já ne. Říkal jsem si proč jeho a mě ne? Chceš, nechceš, stejně nad tím přemýšlíš pořád.*

B: *Na letišti jsem byl čtyři měsíce jenom já a (jméno žadatele) je to tak?*

T: *no bylo jich víc.*

B: *vždyť víte, jsem tam byl jako jediný déle, než všichni ostatní. Čtyři měsíce a několik dní (klient vzal nejdříve svou žádost o udělení MO zpět, tím se mu zákonná lhůta pobytu prodloužila).*

B: *Nikdo můj rekord nepřekonal. A dohromady to dělá sedm měsíců. Kvůli azylové proceduře jsem byl zavřený sedm měsíců... jsem vlastně azylový veterán.*

Ukázka z rozhovoru III.

T: *A co azylová procedura?*

C: *No, já to chápu jako povinnost, když tady máte takové zákony, tak s tím nic nenadělám. Člověk se s tím musí naučit žít. Je to tak lepší. Nejdříve jsem tomu nemohl uvěřit a myslel jsem si, že s tím něco udělám, ale proti tomu se nedá bojovat.*

T: *To chápu.*

C: *Celkově no, celkově to považuji za dobré. Jen jsem vůbec nepochopil, proč se mě pořád ptal na stejnou věc, pořád dokola. Nevím, ale bylo to divný. Už jsem tomu vůbec nerozuměl, proč se mě ptá pořád dokola.*

T: *...no a potom?*

C: *No, potom mi to došlo, asi byl problém s mým akcentem, ale nevím, asi jo. To byl asi ten problém.*

Ukázka z rozhovoru IV.

T: *Jak vnímáte azylovou proceduru?*

D: *Nerozumím tomu, nechápu, jak je možné, že jsem tam byl tak dlouho. Proč mě nepustili, po tom co mi udělali zdravotní prohlídku a otisky. Vždyť už všechno vědí. Pohovor jsem taky měl. Tak proč?*

D: *Myslím si, že je to nezákonné, aby tam lidi drželi tak dlouho. Stále jsem to ještě nepochopil. Je to snad zločin požádat v ČR o azyl? Celou dobu jsem si tohle opakoval. Každý den jsem s touto myšlenkou vstával. Proč tady musím být? To byla moje každodenní otázka. Nevím, proč jsem tam musel být tak dlouho, nevím.*

Adaptace a volný čas

Ukázka z rozhovoru I.

A: *...podle mě no, bylo to trošku nudné...nuda byla*

A: *...málo lidí...nebylo s kým si povídat.*

T: *aha*

A: *Bylo tam smutno, protože tam bylo málo lidí.*

T: *Chápu.*

A: *Televize tam byla, dvd tam bylo, to si mohl půjčit každý, kdo s ním uměl zacházet, no ale bylo tam málo lidí, proto byla nuda. To už jsem ti říkal.*

Ukázka z rozhovoru II.

B: ...pomáhá, když máš pořád co dělat. A když sedíš na pokoji a nemáš s kým se bavit, v hlavě máš spoustu myšlenek, pořád přemýšlíš. No a když si máš pořád s kým hrát, třeba basketbal, nepřemýšlíš tolik. Čtyři lidi stačí, fotbal si zahraješ, nepřemýšlíš. Myslíš jenom na hru, a když hra skončí a zůstaneš zase sám, všechno začne na novo.

T: takže jenom nuda?

B: jo, nuda

T: ... a co by ještě mohlo pomoci?

B: Pomohl by plán, aby bylo pořád co dělat, aby ten čas běžel rychleji. Když by se všichni něčím zaměstnali, rychle by ti uteklo.

T: A tam?

B: Tam? Tam (mimo ČR) to utíkalo rychle, protože tam bylo hodně lidí, různé národnosti, strašně moc lidí, okolo 60 lidí a tam to rychle uteklo, protože s tím sis popovídal, s dalším sis něco zahrál, tak tak tak... když koukneš na dva filmy, uteče to...

B: Dobré bylo, že tam (PřS) byla (jméno praktikantky) ona mi přinesla knížky na čtení. Přečetl jsem jednu za dva dny. Nikdy jsem knížky nečetl, tohle byly moje první knihy, které jsem přečetl. Od školy jsem knížku neotevřel!

Ukázka z rozhovoru III.

T: Co jsi tam celé dny dělal?

C: Víš, já rád maluji, doma jsem maloval pořád, ale tam to nešlo, zkoušel jsem to, ale neměl jsem chuť vzít do ruky štětec. Věděl jsem, že by mi to tam utíkalo rychleji, kdybych něco dělal, ale mě to prostě nešlo. Nevím, pak už jsem jen koukal na televizi, a když bylo volno na internetu, tak jsem byl tam.

T: Rozumím.

C: To nic nedělání sice bylo k ničemu, ale mě tam nic nebavilo. Čekáš a pak si na to zvykneš. Možností tam byla spousta, to jo, ale, nevím, já sám nevím, proč?

Ukázka z rozhovoru IV.

T: No a jak jste trávil volný čas?

D: Víte, mě to se vůbec nechtělo hrát ty jejich hry. Neměl jsem potřebu s nimi hrát stolní fotbal apod.

T: Nebavilo Vás to?

D: Normálně si rád zahraju cokoliv, ale tam prostě nebyl nikdo, s kým bych si to užil. Byl jsem rád sám, to už jsem Vám říkal, tak jsem vždycky dělal něco, aby mě nikdo neotravoval.

T: ...chápu, ale to muselo být těžké být pořád sám.

D: Mě to tak vyhovovalo. Chodil jsem si do posilovny, občas jsem si něco vyrobil a tak...ale abych hrál turnaje jako oni, to jsem nemusel.

ABSTRAKT

ŠTĚRBA, S. *Adaptace žadatelů o mezinárodní ochranu v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně*. České Budějovice 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie.

Vedoucí práce A. Křišťan.

Klíčová slova: žadatel o udělení mezinárodní ochrany, adaptace, totální instituce, Příjímací středisko Praha – Ruzyně, Správa uprchlických zařízení, zvládací strategie, řízení o udělení mezinárodní ochrany

Práce zkoumá adaptační proces žadatelů o udělení mezinárodní ochrany v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně. Teoretická část charakterizuje Příjímací středisko Praha – Ruzyně, zejména poskytované služby, možnosti trávení volného času a řízení o udělení mezinárodní ochrany v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně. Dále popisuje znaky totální instituce a hlavní způsoby adaptace definované Goffmanem. V souladu s uvedenou charakteristikou je Příjímací středisko Praha – Ruzyně považováno za totální instituci.

Praktická část obsahuje analýzu čtyř rozhovorů a interpretaci získaných dat, které byly organizovány dle následujících kategorií: specifické prostředí střediska, pravidla zařízení, vztahy mezi žadateli a vztahy žadatelů vůči personálu, omezená možnost trávení volného času a řízení o udělení mezinárodní ochrany. Na tomto základě byly identifikovány hlavní způsoby adaptace a analyzovány, zda korespondují s Goffmanovou typologií zvládacích strategií.

ABSTRACT

Adaptation of applicants for international protection
in the Reception centre Prague – Ruzyně

Key words: applicant for international protection, adaptation, total institution, Reception centre Prague – Ruzyně, The Administration of the Refugee Facilities of the Ministry of Interior, coping strategies, procedure for granting international protection

The work explores adaptation process of applicants for international protection in the Reception centre Prague - Ruzyně. The theoretical part describes Reception center Prague - Ruzyně, especially services, leisure activities and procedures for granting international protection in the Reception centre Prague - Ruzyně. It also describes characteristics of total institutions and major modes of adaptation defined by Goffman. In accordance with the characteristics of the Reception centre Prague - Ruzyně considered a total institution.

The practical part contains an analysis of four interviews and interpret data, which were organized under the following categories: specific environment of the centre, rules of the centre, relationships between applicants and relationships of applicants to staff, the possibility of limited leisure time and procedure for granting international protection. On this basis, the main methods of adaptation were identified and analyzed, that correspond to Goffman's typology of coping strategies.